

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Економічний факультет
Кафедра економіки підприємства

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ

**Навчально-методичний посібник
для студентів денної форми навчання
напряму підготовки 6.030504 «Економіка підприємства»**

**Кам'янець-Подільський
ФОП Сисин Я.І.
Абетка
2015**

УДК 33.025.12 (075.8)

ББК 65.29

Л63

Укладач: Лисак В.Ю., кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки підприємства Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Рецензенти:

Кучер О.В., кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту організацій і адміністрування Подільського державного аграрно-технічного університету;

Андрейцева І.А., кандидат економічних наук, доцент кафедри управління персоналом та економіки праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка;

Хомин О.Й., кандидат економічних наук, доцент кафедри інформаційних технологій діяльності ОВС та економічної безпеки Львівського державного університету внутрішніх справ.

Схвалено рішенням вченої ради
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(протокол №5 від 12 травня 2015 р.)

Л63 Лисак В.Ю. Державне регулювання економіки : навчально-методичний посібник для студентів денної форми навчання напряму підготовки 6.030504 «Економіка підприємства» / Володимир Лисак. – Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин Я.І., 2015. – 132 с.
ISBN 978-617-7052-38-7.

У навчально-методичному посібнику розглядаються світовий досвід щодо та організаційно-економічні механізми державного регулювання економіки. Розкриваються функції, цілі, механізми, засоби, принципи державного регулювання як економіки в цілому так і її окремих галузей та об'єктів господарювання. Надається характеристика інструментам державного регулювання економіки.

УДК 33.025.12 (075.8)

ББК 65.29

ISBN 978-617-7052-38-7.

© Лисак В.Ю., 2015.

ВСТУП

Програма вивчення вибіркової навчальної дисципліни «Державне регулювання економіки» складена відповідно освітньо-професійної програми підготовки бакалавра напряму підготовки 6.030504 Економіки підприємства.

Тип дисципліни: Навчальна дисципліна належить до циклу професійної та практичної підготовки.

Предметом вивчення дисципліни є: проблеми ефективного використання форм, методів та інструментів, які є в розпорядженні держави, для реалізації соціально-економічних цілей розвитку суспільства.

Міждисциплінарні зв'язки: економічної теорії, менеджменту, маркетингу, економіки підприємства, статистики, економічною історією знання яких дозволить студентам усвідомити й виявити взаємозв'язок ринкових та державних важелів управління економікою.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістовних модулів: Змістовний модуль 1. Державне регулювання економіки в ринкових умовах. Змістовний модуль 2. Державне регулювання економіки в окремих сферах народногосподарського комплексу.

1. Мета і завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою навчальної дисципліни «Державне регулювання економіки» є розкриття методології, методики, інструментів та організаційних основ державного регулювання економіки.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Державне регулювання економіки» є:

- розкрити сутність, мету, принципи і функції державного регулювання економіки;
- ознайомити з сучасними проблемами державного регулювання економіки, а також із світовим досвідом впливу держав на соціально-економічні процеси;
- охарактеризувати засоби, сфери й об'єкти державного регулювання економіки;

– звернути увагу на Закони України, законодавчі нормативні акти, концептуальні підходи до створення державної системи регулювання економіки;

– розкрити сутність, функції, методологію та методику соціально-економічного планування, державного прогнозування і макроекономічного програмування;

– показати сутність і специфіку розмежування функцій державного регулювання за рівнями управління;

сформувати навички самостійного аналізу та побудови логічних схем.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати: наукові основи, основні поняття, категорії, закономірності, принципи державного регулювання економіки, розуміти сутність, зміст державного регулювання економіки, його багатофункціональний характер.

вміти: уміти давати оцінку комплексу проблем, які виникають у процесі державного регулювання економіки, мати навички науково-аналітичного опрацювання цих проблем з позицій державних інтересів.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 144 години кредитів ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовний модуль 1. Державне регулювання економіки в ринкових умовах

Тема 1. Економічна природа державного регулювання економіки

Предмет і об'єкт курсу. Місце курсу в системі навчальних дисциплін, його зв'язок з економічною теорією, менеджментом, галузевими економіками та іншими дисциплінами.

Сутність державного регулювання економіки. Роль державного регулювання в умовах існування різних форм власності. Два протилежні підходи до участі держави в регулюванні процесів — класична й кейнсіанська теорії.

Історичний аспект зародження державного макроекономічного регулювання. Причини, що зумовили появу кейнсіанства та макроекономічної теорії. Кейнсіанська теорія про засоби виведення економіки зі стану депресії. Артур Окун про поняття потенціального ВВП. Основні опоненти Кейнса: Фрідріх А. Хайек і Людвіг фон Мізес. Теорія раціональних очікувань. Теорія пропозиції та пояснення кривої Лаффера. Протиріччя в “рецептах” макроекономістів - кейнсіанців і монетаристів.

Напрямки політики державного регулювання економіки. Умови, в яких відбувається реформування економіки. Напрями загальнодержавної макроекономічної політики.

Особливості державного регулювання економіки. Ринково-організаційне регулювання. Фінансове регулювання. Функції державного регулювання за Д.К. Гелбрейтом. Види державного регулювання за П. Хейне.

Чотири критерії створення системи державного макроекономічного регулювання (ДМЕР).

Концептуальні положення державної регуляторної політики. Мета і принципи здійснення державної регуляторної політики. Заходи, які

передбачають законодавчі та регуляторні акти.

Тема 2. Світовий досвід регулювання економіки

Оздоровлення економіки: наші проблеми та світовий досвід. Два шляхи стабілізації економіки: еволюційний і “шокової терапії”. Проблема визначення рівня інфляції і шляхи її подолання. Досвід державного регулювання економіки Японії.

Типи економічних систем: ринкова система; командна економіка. Національні моделі організації господарства: американська, японська, шведська, німецька.

Вплив держави на науково-технічний розвиток. Конкуренція як основна рушійна сила прогресу техніки в розвинених країнах. Найважливіші важелі державного управління науково-технічним прогресом у розвинених країнах.

Досвід державного регулювання інноваційної діяльності. Типи моделей науково-інноваційного розвитку розвинених країн. Основні напрямки інноваційної політики Євросоюзу.

Регулювання структурних процесів. Особливості структурних перетворень економіки окремих зарубіжних країн. Критерії структурної модернізації.

Досвід Швеції в регулюванні соціальних процесів. Три основні напрямки у вирішенні соціальних проблем Швеції. Система соціального забезпечення. Житловий стандарт у Швеції. Організація роботи з вивчення та використання світового досвіду.

Особливості державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності високорозвинених країн. Методи регулювання ЗЕД високорозвинених країн.

Тема 3. Структуруючі частини, цілі, сфери та принципи державного регулювання економіки

Основні ознаки системи ДМЕР та її структуруючі частини. Ознака, що характеризує ДМЕР як систему. Ознака, що характеризується систематичним впливом держави на економіку і виражає три структурні підсистеми ДМЕР: субстаціональну (усуспільнення), сутнісну (власність), функціональну (регуляція).

Цілі та сфери державного регулювання економіки. Обставини, від яких залежать цілі державного регулювання. Складові класичного набору цілей державного регулювання. Складові структури виробничих сил. Конкретні цілі державного регулювання в умовах переходу України до ринкових відносин.

Принципи державного регулювання економіки. Загальні принципи пріоритету права над економікою; постійне розгортання органічно взаємопов'язаних форм державного регулювання; поєднання національно-державного підходу та інтернаціонального досвіду державного регулювання в умовах реформування економіки. Специфічні принципи державного регулювання економіки України: принцип ефективності; принцип справедливості; принцип стабільності; принцип системності державного впливу; принцип адекватності; принцип оптимального поєднання адміністративно-правових і економічних важелів; принцип поступовості й етапності; принцип забезпечення єдності стратегічного і поточного державного регулювання. Нові принципи бюджетної політики та податкового регулювання, а також регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Тема 4. Функції державного регулювання економіки

Базова форма діяльності уряду. Функції державного регулювання. Основні послуги, що забезпечуються урядом.

Захист конкуренції як функція державного регулювання. Конкуренція як

регулюючий механізм. Комплекс заходів щодо захисту конкуренції. Шляхи здійснення децентралізації управління.

Перерозподіл доходу як функція державного регулювання. Урядові заходи зі зменшення нерівності в суспільстві. Три способи вирішення проблеми непропорційного розподілу ресурсів.

Межі товарного ринку і антимонопольного регулювання. Основні етапи визначення антимонопольного становища суб'єкта господарювання на ринку. Кількісні та якісні показники визначення структури ринку. Прямі й побічні методи антимонопольного регулювання.

Напрями, завдання і форми впливу держави на економічні процеси. Функції, зумовлені становленням державності в Україні. Основні завдання державних органів управління, зумовлені функціями дії держави на економічні процеси. Основні форми державного регулювання.

Тема 5. Методи й організація державного регулювання економіки

Адміністративні методи, що ґрунтуються на силі державної влади. Економічні методи, що базуються на грошово-кредитній і бюджетній політиці.

Методи прямого державного впливу на економіку. Методи побічного державного регулювання економічних процесів. Розширення сфери застосування побічного регулювання ринкової економіки.

Способи державного регулювання економічного розвитку. Автоматичні регулятори. Антициклічне регулювання. Державне програмування та його напрями.

Організація державного регулювання економіки. Органи державного регулювання за Конституцією України. Функції Міністерства економіки України.

Тема 6. Норми і система нормативів державного регулювання економіки

Система соціально-економічних норм і нормативів та принципи їх розрахунку. Система соціально-економічних норм і нормативів, що регулюють процес споживання. Методичні підходи у розробці нормативів споживання платних послуг. Принципи розрахунку нормативів споживання платних послуг. Методи для розроблення нормативів споживання товарів і платних послуг.

Схема визначення основних параметрів нормативного планування соціальної інфраструктури та система даних, що при цьому використовуються. Галузева структура та перелік нормативних показників соціальної інфраструктури.

Групи норм і нормативів, які регулюють соціальний розвиток.

Економіко-екологічні норми і нормативи державного регулювання природокористування. Система екологічних нормативів. Нормативи екологічної безпеки. Нормативи ГДК у повітрі, водних ресурсів, ґрунтового покриву. Санітарні норми проектування промислових підприємств. Тимчасово погоджені викиди і скиди.

Змістовний модуль 2. Державне регулювання економіки в окремих сферах народногосподарського комплексу

Тема 7. Засоби державного регулювання економіки

Державний бюджет — головний засіб регулювання економіки. Поняття державного бюджету. Найважливіші показники бюджету. Позабюджетні фонди. Витрати державного бюджету. Проблема збалансованості бюджету.

Функція місцевих бюджетів у регулюванні економічних відносин. Місцеві бюджети як фінансова категорія. Економічне призначення місцевих бюджетів. Вимоги при розподілі доходів між бюджетами.

Податки як засіб державного впливу на соціально-економічний розвиток країни. Принципи оподаткування. Регулююча функція податків та податкових пільг. Податки на виробництво, продукти, дохід і майно.

Напрямки вдосконалення системи державного оподаткування. Вплив податків на інфляцію. Регулюючий вплив податків на продукти. Проблема оподаткування нелегальних доходів.

Державні асигнування і дотації. Сутність державного асигнування. Напрямки аналізу дохідної і видаткової частин консолідованого бюджету України.

Ціни і сутність цінового регулювання. Класифікація цін та їх функцій. Державне регулювання цін. Заходи, які застосовуються для регулювання цін. Фактори, що впливають на рівень ціни. Контроль за рівнем цін на продукцію базових галузей.

Державне замовлення як засіб регулювання виробництва. Зміст державного замовлення. Схема формування державного замовлення. Контроль за виконанням державних замовлень.

Мито і митні податки в системі державного регулювання. Фіскальне мито і протекціоністське мито. Сім основних наслідків від запровадження митних тарифів. Поділ мита залежно від способу визначення. Принципи митного регулювання в Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність». Закон України «Про єдиний митний тариф».

Квоти, ліцензії в регулюванні зовнішньоекономічної діяльності. Квоти і ліцензії як нетарифні засоби регулювання. Загальноприйняті види ліцензій. Квоти глобальні, групові та індивідуальні. Випадки, за яких вводиться квотування і ліцензування.

Тема 8. Сфери й об'єкти державного регулювання

Виробнича діяльність як сфера державного регулювання. Система методів стимулювання інтенсифікації виробництва і впровадження науково-

технічного прогресу. Плановий контракт як інструмент узгодження загальнонаціональних інтересів та інтересів підприємств.

Регулювання міжгалузевих і міжрегіональних пропорцій. Фактори, що визначають пропорції між промисловістю і сільським господарством. Економічна політика на міжгалузевому рівні. Забезпечення пропорційного розвитку економіки кожного регіону. Показники, що характеризують міжрегіональні економічні відносини.

Державна підтримка малого підприємництва. Основні переваги малого підприємництва у структурі економіки України. Класифікаційні ознаки малих форм господарювання. Засади системи державного регулювання і підтримки малого підприємництва.

Фінансово-кредитні відносини як сфера державного впливу. Суть фінансових відносин та проблеми їх державного регулювання. Проблема підвищення ефективності державної кредитної політики.

Державне регулювання інвестицій. Аналіз регулювання інвестиційної діяльності. Економічні закономірності розвитку інвестиційного процесу в трансформаційних економіках. Регулювання інвестиційного процесу в трансформаційних економіках.

Державний вплив на інноваційну діяльність, науку і науково-технічний прогрес. Інновація як виробничий фактор. Роль держави в удосконаленні інфраструктури науково-технічного потенціалу. Система стимулів інноваційного процесу. Традиційні засоби впливу на науково-технічний прогрес. Основні засоби впливу згідно з законом України «Про основи державної політики в сфері науки і науково-технічної діяльності» (24 березня 1992 р.). Можливі моделі інноваційного розвитку в Україні.

Державне регулювання іноземних інвестицій. Переваги іноземних інвестицій перед усіма видами економічної допомоги. Фактори, що впливають на рівень іноземних інвестицій. Правові основи регулювання інвестицій у ринковому господарстві.

Державне регулювання доходів і соціального захисту населення. Аспекти

регулювання доходів населення в умовах спаду виробництва споживчих товарів і гіперінфляції. Мінімальна заробітна плата як основний регулятор розмірів грошової допомоги. Система державних регуляторів обсягу грошових доходів населення. Аспекти регулювання споживчого ринку.

Вплив держави на розвиток соціальної інфраструктури. Принципи регулювання процесів функціонування соціальної інфраструктури. Особливості державного втручання в розвиток окремих галузей соціальної інфраструктури.

Державне регулювання туристичної сфери.

Державне регулювання ринку праці. Специфічні риси ринку праці в Україні. Економічні, адміністративні та правові важелі регулювання ринку праці. Головні напрямки прямого економічного впливу держави на розвиток ринку праці в Україні. Правові важелі прямого державного впливу на формування та розвиток процесів на ринку праці. Адміністративні важелі державного регулювання процесів на ринку праці.

Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Суть і функції зовнішньоекономічної діяльності. Економічні та адміністративні інструменти регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Механізм дії заходів щодо державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Протекціоністські заходи держави.

Тема 9. Навколишнє середовище як специфічний об'єкт державної охорони і регулювання природокористування

Сутність навколишнього середовища як об'єкта державної охорони і регулювання природокористування. Значення державного регулювання природокористування в забезпеченні системи гарантій екологічної безпеки. Функції системи управління природокористуванням. Основні принципи регулювання природокористування в Україні.

Національний рівень державного регулювання охорони природи та природокористування. Функції національного рівня управління

природоохоронною діяльністю. Органи регулювання відносин у сфері природокористування на регіональному рівні. Забезпечення системи вимог до природокористувачів. Основні завдання системи державного моніторингу навколишнього середовища.

Регіональний рівень управління охороною природи і його функції. Чинники, що зумовлюють розвиток і активізацію дій щодо регіоналізації державної екологічної політики. Принципи державної регіональної екологічної політики. Джерела фінансового забезпечення регіонального природоохоронного фонду. Основні функції діяльності регіонального природоохоронного фонду.

Місцевий рівень управління природоохоронною діяльністю. Органи, що здійснюють управління природокористуванням на місцевому рівні. Функції виконавчих та розпорядчих органів місцевих рад народних депутатів у галузі охорони природного середовища.

Регулювання економічного зростання в умовах природно-ресурсних обмежень. Природно-ресурсний потенціал України. Ресурсне життєзабезпечення населення України. Природні ресурси в забезпеченні виробничої діяльності. Механізм регулювання рекреаційних та естетичних функцій природних ресурсів.

Організаційно-економічний механізм регулювання процесу екологізації виробництва. Завдання системи економічного регулювання у сфері екологізації виробництва. Напрямки регулювання екологізації виробництва. Взаємозв'язок екологічних проблем із соціальними, з відтворенням здоров'я населення.

Тема 10. Розмежування функцій державного регулювання за рівнем управління

Державний рівень управління економікою і його функції. Проблема приведення системи державного управління у відповідність із принципами ринкової організації господарства. Перехід з балансової на програмно-цільову

технологію планування.

Регіональний рівень управління і його функції. Проблема взаємовідносин між центральними і регіональними органами влади та організаціями місцевого самоврядування. Групи функцій, які повинні виконувати регіональні органи державної влади. Економічні методи регулювання регіонального розвитку.

Регулювання діяльності підприємств. Плани або бізнес-плани як інструмент регулювання економічних процесів на рівні підприємства. Послідовність розроблення плану на підприємствах.

Тема 11. Інструменти державного регулювання економіки

Закони та законодавчі акти. Створення й регулювання правової основи функціонування ринкової економіки правової держави. Чинні закони, які використовуються для регулювання економічних відносин в Україні.

Система прогнозування, планування і розроблення програм як інструмент реалізації економічної політики держави. Нові вимоги до планування в умовах переходу до ринкових відносин.

Порядок розроблення плану. Підготовка до розроблення плану. Обґрунтування заходів, що відображаються у плані.

Система економічного прогнозування і планування як складова державного регулювання. Прогнози соціально-економічного розвитку України. Індикативні плани міністерств і відомств. Розроблення стратегічних планів і планових стратегічних контрактів.

Тема 12. Державне регулювання розвитку регіонів

Особливості регулювання оплати праці у ринковій економіці. Особливості регіонального розподілу оплати праці. Системи та форми оплати праці.

Функції держави у регулюванні оплати праці. Мінімальна заробітна плата як форма державного контролю за заробітною платою.

Система соціального забезпечення й соціального страхування. Соціальне страхування як засіб забезпечення соціального захисту. Соціальний пакет як засіб забезпечення соціальних стандартів.

Мінімальний нормативний споживчий кошик. Норми споживання населенні основних видів товарів та послуг. Структура і склад споживчого кошика населення.

3. Рекомендована література

1. Бандур С.І., Заяць Т.А., Терон І.В. Сучасна регіональна соціально-економічна політика держави: теорія, методологія, практика. - К.: РВПС України НАН України. - ТОВ "ПРИНТ ЕКСПРЕС", 2002.-250 с.
2. Бюджетний кодекс України. – К., 2004.
3. Варналій З.С., Кузнєцова І.С. Державна регуляторна політика у сфері малого підприємництва. - К.: Ін-т екон. прогнозування, 2002. - 102 с.
4. Вахненко Т. Концептуальні засади управління зовнішнім національним боргом України // Економіка України. — 2007. — №1. — С 14—24.
5. Веклич О. Сучасний стан та ефективність економічного механізму екологічного регулювання // Економіка України. — 2003. — № 10. — С 62—70.
6. Волков А.М. Швеція: соціально-економічна модель: Справочник. — М.: Мысль, 1991. — 188 с.
7. Воротін В.Є. Макроекономічне регулювання в умовах глобальних трансформацій: Монографія. - К.: Вид-во УАДУ, 2002. - 392 с.
8. Геєць В.М. Економіка України — стратегія і політика довгострокового розвитку. — К.: Фенікс, 2003.
9. Господарський кодекс України. – К, 2004.
10. Державне регулювання економіки: Навч. посібник / С.М.Чистов, А.Е.Никифоров, Т.Ф. Куценко та ін. – К.,2000.

11. Дідківська Л.І., Головка Л.С. Державне регулювання економіки. - К., 2001.
12. Єщенко П.С., Кваснюк Б.Є., Бірюков О.А. Нова модель держави. - Слов'янськ, 2002. - 143 с.
13. Ковтун О.І. Державне регулювання економіки: Навч. посіб. - Л.: Новий світ — 2000, 2006. — 432
14. Конституція України.- К., 1996.
15. Курш П. В., Максименко І.А. Регулювання економіки: теоретичні та прикладні аспекти: Монографія. – Київ: НТУУ “КПІ”, 2007. – 424 с.
16. Луніна І.О. Державні фінанси України у перехідний період. - Харків: Форт, 2000. - 296 с.
17. Мельник А., Крупка М., Залога З. Державне регулювання економіки: Підручник. – Львів, 1999.
18. Мельник П.В. Розвиток податкової системи в перехідній економіці. - Ірпінь, Академія державної податкової служби України, 2001. - 362 с.
19. Митний кодекс України. – К., 2004.
20. Михасюк Л.Р, Швайка Л А. Державне регулювання економіки. — Л.: Магнолія плюс, 2006. — 220 с.
21. Михасюк І., Мельник А., Крупка М. та ін. Державне регулювання економіки. — Л.: Українські технології, 1999. — 640 с
22. Панасюк Б.Я. Державне регулювання економікою. - К.: Інститут аграрної економіки, 2000. - 58 с.
23. Податковий кодекс. – К., 2011.
24. Серєгіна С.Ф. Роль государства в экономике. Синергетический подход. - М.: Издательство "Дело и Сервис", 2002. - 288 с.
25. Стельмащук А.М. Державне регулювання економіки. — Тернопіль: Астон, 2001. — 362 с.
26. Стеченко Д.М. Державне регулювання економіки: Навч. посіб. — К.: Знання, 2007. — 271 с.

27. Чистов С.М., Никифоров А.Є., Куценко Т.Ф. та ін. Державне регулювання економіки: Навч посіб. – Вид. 2-ге, доопрац. і допов. – К.: КНЕУ, 2005 – 440 с.
28. Супяк В. Экономика США в начале XXI века // Проблемы теории и практики управления. — 2003. — №3. — С. 30—35.
29. Шабліста Л.М. Податки як засіб структурної перебудови економіки.: Монографія. - К.: Інститут економіки НАН України, 2000. - 217 с.
30. Швайка Л.А. Державне регулювання економіки: Підручник. – Київ: Знання. – 2008.

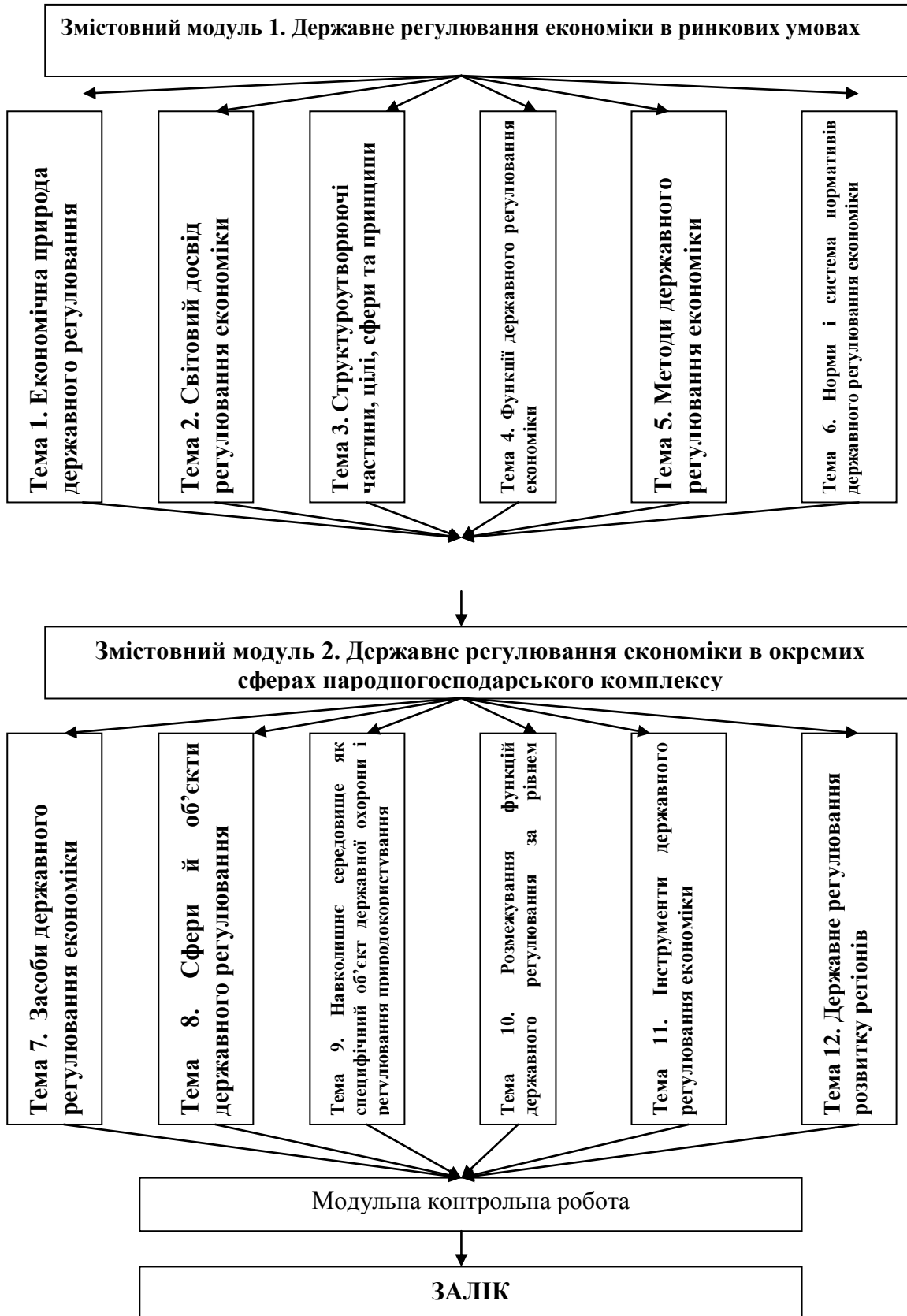
4. Форма підсумкового контролю успішності навчання

Формою підсумкового контролю успішності навчання є залік.

5. Засоби діагностики успішності навчання

Засобами діагностики успішності навчання з дисципліни є: завдання вхідного і поточного контролю, модульної контрольної роботи, залік.

6. Структурно логічна схема дисципліни

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 4	0305 Економіка і підприємництво	Дисципліна самостійного вибору навчального закладу	
	Напрямок підготовки 6.030504 Економіка підприємства		
Модулів – 1		Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		3-й	-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання назва		Семестр	
Загальна кількість годин – 144		5,6-й	-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 год самостійної роботи студента – 3 год	Освітньо-кваліфікаційний рівень бакалавр	Лекції	
		24 год.	год.
		Практичні, семінарські	
		24 год.	год.
		Лабораторні	
		-	
		Самостійна робота	
		96 год.	
		Індивідуальні завдання: год.	
		Модульні контрольні роботи	
1			
Вид контролю: залік			

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою навчальної дисципліни: є розкриття методології, методики, інструментів та організаційних основ державного регулювання економіки.

Завдання: розкрити сутність, мету, принципи і функції державного регулювання економіки, ознайомити з сучасними проблемами державного регулювання економіки, а також із світовим досвідом впливу держав на соціально-економічні процеси, охарактеризувати засоби, сфери й об'єкти державного регулювання економіки, звернути увагу на Закони України, законодавчі нормативні акти, концептуальні підходи до створення державної системи регулювання економіки, розкрити сутність, функції, методологію та методику соціально-економічного планування, державного прогнозування і макроекономічного програмування, показати сутність і специфіку розмежування функцій державного регулювання за рівнями управління, сформувати навички самостійного аналізу та побудови логічних схем.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студенти повинні:

знати: наукові основи, основні поняття, категорії, закономірності, принципи державного регулювання економіки, розуміти сутність, зміст державного регулювання економіки, його багатofункціональний характер.

вміти: уміти давати оцінку комплексу проблем, які виникають у процесі державного регулювання економіки, мати навички науково-аналітичного опрацювання цих проблем з позицій державних інтересів.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовний модуль 1. Державне регулювання економіки в ринкових умовах

Тема 1. Економічна природа державного регулювання економіки

Предмет і об'єкт курсу. Місце курсу в системі навчальних дисциплін, його зв'язок з економічною теорією, менеджментом, галузевими економіками та іншими дисциплінами.

Сутність державного регулювання економіки. Роль державного регулювання в умовах існування різних форм власності. Два протилежні підходи до участі держави в регулюванні процесів — класична й кейнсіанська теорії.

Історичний аспект зародження державного макроекономічного регулювання. Причини, що зумовили появу кейнсіанства та макроекономічної теорії. Кейнсіанська теорія про засоби виведення економіки зі стану депресії. Артур Оун про поняття потенціального ВВП. Основні опоненти Кейнса: Фрідріх А. Хайек і Людвіг фон Мізес. Теорія раціональних очікувань. Теорія пропозиції та пояснення кривої Лаффера. Протиріччя в “рецептах” макроекономістів-кейнсіанців і монетаристів.

Напрямки політики державного регулювання економіки. Умови, в яких відбувається реформування економіки. Напрями загальнодержавної макроекономічної політики.

Особливості державного регулювання економіки. Ринково-організаційне регулювання. Фінансове регулювання. Функції державного регулювання за Д.К. Гелбрейтом. Види державного регулювання за П. Хейне.

Чотири критерії створення системи державного макроекономічного регулювання (ДМЕР).

Концептуальні положення державної регуляторної політики. Мета і

принципи здійснення державної регуляторної політики. Заходи, які передбачають законодавчі та регуляторні акти.

Тема 2. Світовий досвід регулювання економіки

Оздоровлення економіки: наші проблеми та світовий досвід. Два шляхи стабілізації економіки: еволюційний і “шокової терапії”. Проблема визначення рівня інфляції і шляхи її подолання. Досвід державного регулювання економіки Японії.

Типи економічних систем: ринкова система; командна економіка. Національні моделі організації господарства: американська, японська, шведська, німецька.

Вплив держави на науково-технічний розвиток. Конкуренція як основна рушійна сила прогресу техніки в розвинених країнах. Найважливіші важелі державного управління науково-технічним прогресом у розвинених країнах.

Досвід державного регулювання інноваційної діяльності. Типи моделей науково-інноваційного розвитку розвинених країн. Основні напрямки інноваційної політики Євросоюзу.

Регулювання структурних процесів. Особливості структурних перетворень економіки окремих зарубіжних країн. Критерії структурної модернізації.

Досвід Швеції в регулюванні соціальних процесів. Три основні напрямки у вирішенні соціальних проблем Швеції. Система соціального забезпечення. Житловий стандарт у Швеції. Організація роботи з вивчення та використання світового досвіду.

Особливості державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності високорозвинених країн. Методи регулювання ЗЕД високорозвинених країн.

Тема 3. Структуроутворюючі частини, цілі, сфери та принципи державного регулювання економіки

Основні ознаки системи ДМЕР та її структуроутворюючі частини. Ознака, що характеризує ДМЕР як систему. Ознака, що характеризується систематичним впливом держави на економіку і виражає три структурні підсистеми ДМЕР: субстаціональну (усуспільнення), сутнісну (власність), функціональну (регуляція).

Цілі та сфери державного регулювання економіки. Обставини, від яких залежать цілі державного регулювання. Складові класичного набору цілей державного регулювання. Складові структури виробничих сил. Конкретні цілі державного регулювання в умовах переходу України до ринкових відносин.

Принципи державного регулювання економіки. Загальні принципи пріоритету права над економікою; постійне розгортання органічно взаємопов'язаних форм державного регулювання; поєднання національно-державного підходу та інтернаціонального досвіду державного регулювання в умовах реформування економіки. Специфічні принципи державного регулювання економіки України: принцип ефективності; принцип справедливості; принцип стабільності; принцип системності державного впливу; принцип адекватності; принцип оптимального поєднання адміністративно-правових і економічних важелів; принцип поступовості й етапності; принцип забезпечення єдності стратегічного і поточного державного регулювання. Нові принципи бюджетної політики та податкового регулювання, а також регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Тема 4. Функції державного регулювання економіки

Базова форма діяльності уряду. Функції державного регулювання. Основні послуги, що забезпечуються урядом.

Захист конкуренції як функція державного регулювання. Конкуренція як регулюючий механізм. Комплекс заходів щодо захисту конкуренції. Шляхи здійснення децентралізації управління.

Перерозподіл доходу як функція державного регулювання. Урядові заходи зі зменшення нерівності в суспільстві. Три способи вирішення проблеми непропорційного розподілу ресурсів.

Межі товарного ринку і антимонопольного регулювання. Основні етапи визначення антимонопольного становища суб'єкта господарювання на ринку. Кількісні та якісні показники визначення структури ринку. Прямі й побічні методи антимонопольного регулювання.

Напрями, завдання і форми впливу держави на економічні процеси. Функції, зумовлені становленням державності в Україні. Основні завдання державних органів управління, зумовлені функціями дії держави на економічні процеси. Основні форми державного регулювання.

Тема 5. Методи й організація державного регулювання економіки

Адміністративні методи, що ґрунтуються на силі державної влади. Економічні методи, що базуються на грошово-кредитній і бюджетній політиці.

Методи прямого державного впливу на економіку. Методи побічного державного регулювання економічних процесів. Розширення сфери застосування побічного регулювання ринкової економіки.

Способи державного регулювання економічного розвитку. Автоматичні регулятори. Антициклічне регулювання. Державне програмування та його напрямки.

Організація державного регулювання економіки. Органи державного регулювання за Конституцією України. Функції Міністерства економіки України.

Тема 6. Норми і система нормативів державного регулювання економіки

Система соціально-економічних норм і нормативів та принципи їх

розрахунку. Система соціально-економічних норм і нормативів, що регулюють процес споживання. Методичні підходи у розробці нормативів споживання платних послуг. Принципи розрахунку нормативів споживання платних послуг. Методи для розроблення нормативів споживання товарів і платних послуг.

Схема визначення основних параметрів нормативного планування соціальної інфраструктури та система даних, що при цьому використовуються. Галузева структура та перелік нормативних показників соціальної інфраструктури.

Групи норм і нормативів, які регулюють соціальний розвиток.

Економіко-екологічні норми і нормативи державного регулювання природокористування. Система екологічних нормативів. Нормативи екологічної безпеки. Нормативи ГДК у повітрі, водних ресурсів, ґрунтового покриву. Санітарні норми проектування промислових підприємств. Тимчасово погоджені викиди і скиди.

Змістовний модуль 2. Державне регулювання економіки в окремих сферах народногосподарського комплексу

Тема 7. Засоби державного регулювання економіки

Державний бюджет — головний засіб регулювання економіки. Поняття державного бюджету. Найважливіші показники бюджету. Позабюджетні фонди. Витрати державного бюджету. Проблема збалансованості бюджету.

Функція місцевих бюджетів у регулюванні економічних відносин. Місцеві бюджети як фінансова категорія. Економічне призначення місцевих бюджетів. Вимоги при розподілі доходів між бюджетами.

Податки як засіб державного впливу на соціально-економічний розвиток країни. Принципи оподаткування. Регулююча функція податків та податкових пільг. Податки на виробництво, продукти, дохід і майно.

Напрямки вдосконалення системи державного оподаткування. Вплив податків на інфляцію. Регулюючий вплив податків на продукти. Проблема

оподаткування нелегальних доходів.

Державні асигнування і дотації. Сутність державного асигнування. Напрямки аналізу дохідної і видаткової частин консолідованого бюджету України.

Ціни і сутність цінового регулювання. Класифікація цін та їх функцій. Державне регулювання цін. Заходи, які застосовуються для регулювання цін. Фактори, що впливають на рівень ціни. Контроль за рівнем цін на продукцію базових галузей.

Державне замовлення як засіб регулювання виробництва. Зміст державного замовлення. Схема формування державного замовлення. Контроль за виконанням державних замовлень.

Мито і митні податки в системі державного регулювання. Фіскальне мито і протекціоністське мито. Сім основних наслідків від запровадження митних тарифів. Поділ мита залежно від способу визначення. Принципи митного регулювання в Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність». Закон України «Про єдиний митний тариф».

Квоти, ліцензії в регулюванні зовнішньоекономічної діяльності. Квоти і ліцензії як нетарифні засоби регулювання. Загальноприйняті види ліцензій. Квоти глобальні, групові та індивідуальні. Випадки, за яких вводиться квотування і ліцензування.

Тема 8. Сфери й об'єкти державного регулювання

Виробнича діяльність як сфера державного регулювання. Система методів стимулювання інтенсифікації виробництва і впровадження науково-технічного прогресу. Плановий контракт як інструмент узгодження загальнонаціональних інтересів та інтересів підприємств.

Регулювання міжгалузевих і міжрегіональних пропорцій. Фактори, що визначають пропорції між промисловістю і сільським господарством. Економічна політика на міжгалузевому рівні. Забезпечення пропорційного роз-

вितку економіки кожного регіону. Показники, що характеризують міжрегіональні економічні відносини.

Державна підтримка малого підприємництва. Основні переваги малого підприємництва у структурі економіки України. Класифікаційні ознаки малих форм господарювання. Засади системи державного регулювання і підтримки малого підприємництва.

Фінансово-кредитні відносини як сфера державного впливу. Суть фінансових відносин та проблеми їх державного регулювання. Проблема підвищення ефективності державної кредитної політики.

Державне регулювання інвестицій. Аналіз регулювання інвестиційної діяльності. Економічні закономірності розвитку інвестиційного процесу в трансформаційних економіках. Регулювання інвестиційного процесу в трансформаційних економіках.

Державний вплив на інноваційну діяльність, науку і науково-технічний прогрес. Інновація як виробничий фактор. Роль держави в удосконаленні інфраструктури науково-технічного потенціалу. Система стимулів інноваційного процесу. Традиційні засоби впливу на науково-технічний прогрес. Основні засоби впливу згідно з законом України “Про основи державної політики в сфері науки і науково-технічної діяльності” (24 березня 1992 р.). Можливі моделі інноваційного розвитку в Україні.

Державне регулювання іноземних інвестицій. Переваги іноземних інвестицій перед усіма видами економічної допомоги. Фактори, що впливають на рівень іноземних інвестицій. Правові основи регулювання інвестицій у ринковому господарстві.

Державне регулювання доходів і соціального захисту населення. Аспекти регулювання доходів населення в умовах спаду виробництва споживчих товарів і гіперінфляції. Мінімальна заробітна плата як основний регулятор розмірів грошової допомоги. Система державних регуляторів обсягу грошових доходів населення. Аспекти регулювання споживчого ринку.

Вплив держави на розвиток соціальної інфраструктури. Принципи

регулювання процесів функціонування соціальної інфраструктури. Особливості державного втручання в розвиток окремих галузей соціальної інфраструктури.

Державне регулювання туристичної сфери.

Державне регулювання ринку праці. Специфічні риси ринку праці в Україні. Економічні, адміністративні та правові важелі регулювання ринку праці. Головні напрямки прямого економічного впливу держави на розвиток ринку праці в Україні. Правові важелі прямого державного впливу на формування та розвиток процесів на ринку праці. Адміністративні важелі державного регулювання процесів на ринку праці.

Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Суть і функції зовнішньоекономічної діяльності. Економічні та адміністративні інструменти регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Механізм дії заходів щодо державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Протекціоністські заходи держави.

Тема 9. Навколишнє середовище як специфічний об'єкт державної охорони і регулювання природокористування

Сутність навколишнього середовища як об'єкта державної охорони і регулювання природокористування. Значення державного регулювання природокористування в забезпеченні системи гарантій екологічної безпеки. Функції системи управління природокористуванням. Основні принципи регулювання природокористування в Україні.

Національний рівень державного регулювання охорони природи та природокористування. Функції національного рівня управління природоохоронною діяльністю. Органи регулювання відносин у сфері природокористування на регіональному рівні. Забезпечення системи вимог до природокористувачів. Основні завдання системи державного моніторингу навколишнього середовища.

Регіональний рівень управління охороною природи і його функції.

Чинники, що зумовлюють розвиток і активізацію дій щодо регіоналізації державної екологічної політики. Принципи державної регіональної екологічної політики. Джерела фінансового забезпечення регіонального природоохоронного фонду. Основні функції діяльності регіонального природоохоронного фонду.

Місцевий рівень управління природоохоронною діяльністю. Органи, що здійснюють управління природокористуванням на місцевому рівні. Функції виконавчих та розпорядчих органів місцевих рад народних депутатів у галузі охорони природного середовища.

Регулювання економічного зростання в умовах природно-ресурсних обмежень. Природно-ресурсний потенціал України. Ресурсне життєзабезпечення населення України. Природні ресурси в забезпеченні виробничої діяльності. Механізм регулювання рекреаційних та естетичних функцій природних ресурсів.

Організаційно-економічний механізм регулювання процесу екологізації виробництва. Завдання системи економічного регулювання у сфері екологізації виробництва. Напрямки регулювання екологізації виробництва. Взаємозв'язок екологічних проблем із соціальними, з відтворенням здоров'я населення.

Тема 10. Розмежування функцій державного регулювання за рівнем управління

Державний рівень управління економікою і його функції. Проблема приведення системи державного управління у відповідність із принципами ринкової організації господарства. Перехід з балансової на програмно-цільову технологію планування.

Регіональний рівень управління і його функції. Проблема взаємовідносин між центральними і регіональними органами влади та організаціями місцевого самоврядування. Групи функцій, які повинні виконувати регіональні органи державної влади. Економічні методи регулювання регіонального розвитку.

Регулювання діяльності підприємств. Плани або бізнес-плани як інструмент регулювання економічних процесів на рівні підприємства. Послідовність розроблення плану на підприємствах.

Тема 11. Інструменти державного регулювання економіки

Закони та законодавчі акти. Створення й регулювання правової основи функціонування ринкової економіки правової держави. Чинні закони, які використовуються для регулювання економічних відносин в Україні.

Система прогнозування, планування і розроблення програм як інструмент реалізації економічної політики держави. Нові вимоги до планування в умовах переходу до ринкових відносин.

Порядок розроблення плану. Підготовка до розроблення плану. Обґрунтування заходів, що відображаються у плані.

Система економічного прогнозування і планування як складова державного регулювання. Прогнози соціально-економічного розвитку України. Індикативні плани міністерств і відомств. Розроблення стратегічних планів і планових стратегічних контрактів.

Тема 12. Державне регулювання розвитку регіонів

Особливості регулювання оплати праці у ринковій економіці. Особливості регіонального розподілу оплати праці. Системи та форми оплати праці.

Функції держави у регулюванні оплати праці. Мінімальна заробітна плата як форма державного контролю за заробітною платою.

Система соціального забезпечення й соціального страхування. Соціальний пакет як засіб забезпечення соціальних стандартів.

Мінімальний нормативний споживчий кошик. Норми споживання населенні основних видів товарів та послуг. Структура і склад споживчого кошика населення.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	денна форма					
	усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7
Тема 1. Економічна природа державного регулювання економіки	8	2	2	-	-	4
Тема 2. Світовий досвід регулювання економіки	9	2	2	-	-	5
Тема 3. Структуроутворюючі частини, цілі, сфери та принципи державного регулювання економіки	12	2	2	-	-	8
Тема 4. Функції державного регулювання економіки	10	2	2	-	-	6
Тема 5. Методи й організація державного регулювання економіки	16	2	2	-	-	12
Тема 6. Норми і системи нормативів державного регулювання економіки	16	2	2	-	-	12
Разом за змістовим модулем 1.	71	12	12	-	-	47
Тема 7. Засоби державного регулювання економіки	12	2	2	-	-	8
Тема 8. Сфери й об'єкти державного регулювання	12	2	2	-	-	8
Тема 9. Навколишнє середовище як специфічний об'єкт державної охорони і регулювання природокористування	14	2	2	-	-	10
Тема 10. Розмежування функцій державного регулювання за рівнями управління	12	2	2	-	-	8
Тема 11. Інструменти державного регулювання економіки	11	2	2	-	-	7
Тема 12. Державне регулювання розвитку регіонів	12	2	2	-	-	8
Разом за змістовим модулем 2	73	12	12	-	-	49
Усього годин	144	24	24	-	-	96

5. Зміст теоретичної підготовки

№ з/п	Назва змістового модуля. Теми і підтеми	К-сть годин	Література	Наочні посібники, ТЗН
Змістовний модуль 1. Державне регулювання економіки в ринкових умовах				
1.	<p>Тема 1. Економічна природа державного регулювання економіки</p> <p>1. Сутність державного регулювання економіки.</p> <p>2. Історичний аспект зародження державного макроекономічного регулювання.</p> <p>3. Напрямки політики державного регулювання економіки.</p> <p>4. Роль держави у становленні та регулюванні ринкової економіки.</p> <p>5. Економічні інтереси в системі державного регулювання економіки.</p> <p>6. Концептуальні положення державної регуляторної політики.</p>	2	9, 7-14; 12, 5-17	Відеопрезинтація
2.	<p>Тема 2. Світовий досвід регулювання економіки</p> <p>1. Досвід державного регулювання ринкової економіки в окремих країнах.</p> <p>2. Моделі регулювання ринку цінних паперів.</p> <p>3. Вплив держави на науко-технічний розвиток</p> <p>4. Досвід державного регулювання інноваційної діяльності</p> <p>5. Структурна політика та державне регулювання інвестицій в економіці окремих зарубіжних країн</p> <p>6. Політика регулювання соціальних процесів</p> <p>7. Особливості державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності високорозвинених країн</p>	2	9, 7-29; 12, 8-17	Відеопрезинтація

3.	<p>Тема 3. Структуроутворюючі частини, цілі, сфери та принципи державного регулювання економіки</p> <p>1. Критерії створення та ознаки системи державного макроекономічного регулювання.</p> <p>2. Цілі та сфери державного регулювання економіки.</p> <p>3. Принципи державного регулювання економіки.</p>	2	9, 72-92 12, 25-31	Відеопрезинтація
4.	<p>Тема 4. Функції державного регулювання економіки</p> <p>1. Базова форма діяльності уряду.</p> <p>2. Захист конкуренції та перерозподіл доходу як функції державного макроекономічного регулювання.</p> <p>3. Межі товарного ринку й антимонопольне регулювання.</p> <p>4. Напрямки, завдання та форми впливу держави на економічні процеси.</p>	2	9, 98-114; 12, 32-41	Відеопрезинтація
5.	<p>Тема 5. Методи й організація державного регулювання економіки</p> <p>1. Суть і класифікація методів державного регулювання економіки.</p> <p>2. Правові та адміністративні методи регулювання економіки.</p> <p>3. Економічні методи державного регулювання суспільно-господарського розвитку.</p> <p>4. Способи державного регулювання економіки.</p>	2	9, 120-129; 12, 43-46	Відеопрезинтація
6.	<p>Тема 6. Норми і система нормативів державного регулювання економіки</p> <p>1. Система соціально-економічних норм і</p>	2	9, 138-165; 12, 46-58	Відеопрезинтація

	<p>нормативів та принципи їх розрахунку.</p> <p>2. Схеми визначення основних параметрів нормативного планування соціальної.</p> <p>3. Економіко-екологічні норми і нормативи державного регулювання природокористування.</p>			
	<p>Змістовний модуль 2. Державне регулювання економіки в окремих сферах народногосподарського комплексу</p>			
7.	<p>Тема 7. Засоби державного регулювання економіки</p> <p>1. Державний бюджет — головний засіб регулювання економіки.</p> <p>2. Функція місцевих бюджетів у регулюванні економічних відносин.</p> <p>3. Податки як засіб державного впливу на соціально-економічний розвиток країни.</p> <p>4. Напрямки вдосконалення системи державного оподаткування.</p> <p>5. Державні асигнування і дотації.</p> <p>6. Ціни і сутність цінового регулювання.</p> <p>7. Державне регулювання цін.</p> <p>8. Державне регулювання фондового ринку.</p> <p>9. Державне замовлення як інструмент регулювання виробництва.</p> <p>10. Мито і митні податки в системі державного регулювання.</p> <p>11. Квоти, ліцензії в регулюванні зовнішньоекономічної діяльності.</p>	2		

8.	<p>Тема 8. Сфери й об'єкти державного регулювання</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Виробнича діяльність як сфера державного регулювання. 2. Регулювання міжгалузевих і міжрегіональних пропорцій. 3. Державна підтримка малого підприємництва. 4. Державний вплив на інноваційну діяльність, науку і науково-технічний прогрес. 5. Державне регулювання іноземних інвестицій. 6. Державне регулювання доходів і соціального захисту населення. 7. Вплив держави на розвиток соціальної інфраструктури. 8. Державне регулювання туристичної сфери. 9. Державне регулювання ринку праці. 10. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності. 	2	9, 184-211; 12, 59-67	Відеопрезинтація
9.	<p>Тема 9. Навколишнє середовище як специфічний об'єкт державної охорони і регулювання природокористування</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Сутність навколишнього середовища як об'єкта державної охорони і регулювання природокористування. 2. Національний рівень державного регулювання охорони природи та природокористування. 3. Регіональний рівень управління охороною природи та природокористування. 4. Місцевий рівень 	2	9, 218-247;	Відеопрезинтація

	управління природоохоронною діяльністю.			
10.	<p>Тема 10. Розмежування функцій державного регулювання за рівнем управління</p> <p>1. Державний рівень управління економікою і його функції. 2. Регіональний рівень управління і його функції. 3. Регулювання діяльності підприємств.</p>	2	9, 305-342; 12, 121-137	Відеопрезинтація
11.	<p>Тема 11. Інструменти державного регулювання економіки</p> <p>1. Закони та законодавчі акти. 2. Прогнозування та планування в забезпеченні державного регулювання економіки. 3. Порядок і вимоги розроблення плану. 4. Соціально-економічні та науково-технічні програми реалізації економічної політики держави.</p>	2	12, 137-149	Відеопрезинтація
12.	<p>Тема 12. Державне регулювання розвитку регіонів</p> <p>1. Особливості регулювання оплати праці у ринковій економіці. 2. Функції держави у регулюванні оплати праці. 3. Система соціального забезпечення й соціального страхування. 4. Мінімальний нормативний споживчий кошик. Норми споживання населенні основних видів товарів та послуг.</p>	2		

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Тема 1. Економічна природа державного регулювання економіки 1. Сутність державного регулювання економіки. 2. Історичний аспект зародження державного макроекономічного регулювання. 3. Напрямки політики державного регулювання економіки. 4. Роль держави у становленні та регулюванні ринкової економіки. 5. Економічні інтереси в системі державного регулювання економіки. 6. Концептуальні положення державної регуляторної політики.	2
2.	Тема 2. Світовий досвід регулювання економіки 1. Досвід державного регулювання ринкової економіки в окремих країнах. 2. Моделі регулювання ринку цінних паперів. 3. Вплив держави на науко-технічний розвиток 4. Досвід державного регулювання інноваційної діяльності 5. Структурна політика та державне регулювання інвестицій в економіці окремих зарубіжних країн 6. Політика регулювання соціальних процесів 7. Особливості державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності високорозвинених країн	2
3.	Тема 3. Структуроутворюючі частини, цілі, сфери та принципи державного регулювання економіки 1. Критерії створення та ознаки системи державного макроекономічного регулювання. 2. Цілі та сфери державного регулювання економіки. 3. Принципи державного регулювання економіки.	2
4.	Тема 4. Функції державного регулювання економіки 1. Базова форма діяльності уряду. 2. Захист конкуренції та перерозподіл доходу як функції державного макроекономічного регулювання. 3. Межі товарного ринку й антимонопольне регулювання. 4. Напрямки, завдання та форми впливу держави на економічні процеси.	2
5.	Тема 5. Методи й організація державного регулювання економіки 1. Суть і класифікація методів державного регулювання економіки. 2. Правові та адміністративні методи регулювання економіки. 3. Економічні методи державного регулювання суспільно-господарського розвитку. 4. Способи державного регулювання економіки.	2
6.	Тема 6. Норми і система нормативів державного регулювання економіки 1. Система соціально-економічних норм і нормативів та принципи їх розрахунку. 2. Схема визначення основних параметрів нормативного планування соціальної.	2

	3. Економіко-екологічні норми і нормативи державного регулювання природокористування.	
7.	<p>Тема 7. Засоби державного регулювання економіки</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Державний бюджет — головний засіб регулювання економіки. 2. Функція місцевих бюджетів у регулюванні економічних відносин. 3. Податки як засіб державного впливу на соціально-економічний розвиток країни. 4. Напрямки вдосконалення системи державного оподаткування. 5. Державні асигнування і дотації. 6. Ціни і сутність цінового регулювання. 7. Державне регулювання цін. 8. Державне регулювання фондового ринку. 9. Державне замовлення як інструмент регулювання виробництва. 10. Мито і митні податки в системі державного регулювання. 11. Квоти, ліцензії в регулюванні зовнішньоекономічної діяльності. 	2
8.	<p>Тема 8. Сфери й об'єкти державного регулювання</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Виробнича діяльність як сфера державного регулювання. 2. Регулювання міжгалузевих і міжрегіональних пропорцій. 3. Державна підтримка малого підприємництва. 4. Державний вплив на інноваційну діяльність, науку і науково-технічний прогрес. 5. Державне регулювання іноземних інвестицій. 6. Державне регулювання доходів і соціального захисту населення. 7. Вплив держави на розвиток соціальної інфраструктури. 8. Державне регулювання туристичної сфери. 9. Державне регулювання ринку праці. 10. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності. 	2
9.	<p>Тема 9. Навколишнє середовище як специфічний об'єкт державної охорони і регулювання природокористування</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Сутність навколишнього середовища як об'єкта державної охорони і регулювання природокористування. 2. Національний рівень державного регулювання охорони природи та природокористування. 3. Регіональний рівень управління охороною природи та природокористування. 4. Місцевий рівень управління природоохоронною діяльністю. 	2
10.	<p>Тема 10. Розмежування функцій державного регулювання за рівнем управління</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Державний рівень управління економікою і його функції. 2. Регіональний рівень управління і його функції. 3. Регулювання діяльності підприємств. 	2
11.	<p>Тема 11. Інструменти державного регулювання економіки</p>	2

	<ul style="list-style-type: none"> 1. Закони та законодавчі акти. 2. Прогнозування та планування в забезпеченні державного регулювання економіки. 3. Порядок і вимоги розроблення плану. 4. Соціально-економічні та науково-технічні програми реалізації економічної політики держави. 	
12.	<p>Тема 12. Державне регулювання розвитку регіонів</p> <ul style="list-style-type: none"> 1. Особливості регулювання оплати праці у ринковій економіці. 2. Функції держави у регулюванні оплати праці. 3. Система соціального забезпечення й соціального страхування. 4. Мінімальний нормативний споживчий кошик. Норми споживання населенні основних видів товарів та послуг. 	2

7. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	Форми контролю	Література
1.	<p>Тема 1. Економічна природа державного регулювання економіки</p> <p>1. Сутність державного регулювання економіки.</p> <p>2. Історичний аспект зародження державного макроекономічного регулювання.</p> <p>3. Напрямки політики державного регулювання економіки.</p> <p>4. Роль держави у становленні та регулюванні ринкової економіки.</p> <p>5. Економічні інтереси в системі державного регулювання економіки.</p> <p>6. Концептуальні положення державної регуляторної політики.</p>	4	Опитування	9, 7-14; 12, 5-17
2.	<p>Тема 2. Світовий досвід регулювання економіки</p> <p>1. Досвід державного регулювання ринкової економіки в окремих країнах.</p> <p>2. Моделі регулювання ринку цінних паперів.</p> <p>3. Вплив держави на науко-технічний розвиток</p> <p>4. Досвід державного регулювання інноваційної діяльності</p> <p>5. Структурна політика та державне регулювання інвестицій в економіці окремих зарубіжних країн</p> <p>6. Політика регулювання соціальних процесів</p> <p>7. Особливості державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності високорозвинених країн</p>	5	Опитування	9, 7-29; 12, 8-17
3.	<p>Тема 3. Структуруючі частини, цілі, сфери та принципи державного регулювання економіки</p> <p>1. Критерії створення та ознаки системи державного макроекономічного регулювання.</p> <p>2. Цілі та сфери державного регулювання економіки.</p> <p>3. Принципи державного регулювання економіки.</p>	8	Опитування	9, 72-92 12, 25-31
4.	<p>Тема 4. Функції державного регулювання економіки</p>	6	Опитування	9, 98-114; 12, 32-41

	<ol style="list-style-type: none"> 1. Базова форма діяльності уряду. 2. Захист конкуренції та перерозподіл доходу як функції державного макроекономічного регулювання. 3. Межі товарного ринку й антимонопольне регулювання. 4. Напрямки, завдання та форми впливу держави на економічні процеси. 			
5.	Тема 5. Методи й організація державного регулювання економіки <ol style="list-style-type: none"> 1. Суть і класифікація методів державного регулювання економіки. 2. Правові та адміністративні методи регулювання економіки. 3. Економічні методи державного регулювання суспільно-господарського розвитку. 4. Способи державного регулювання економіки. 	12	Опитування	9, 120-129; 12, 43-46
6.	Тема 6. Норми і система нормативів державного регулювання економіки <ol style="list-style-type: none"> 1. Система соціально-економічних норм і нормативів та принципи їх розрахунку. 2. Схема визначення основних параметрів нормативного планування соціальної. 3. Економіко-екологічні норми і нормативи державного регулювання природокористування. 	12	Опитування	9, 138-165; 12, 46-58
7.	Тема 7. Засоби державного регулювання економіки <ol style="list-style-type: none"> 1. Державний бюджет — головний засіб регулювання економіки. 2. Функція місцевих бюджетів у регулюванні економічних відносин. 3. Податки як засіб державного впливу на соціально-економічний розвиток країни. 4. Напрямки вдосконалення системи державного оподаткування. 5. Державні асигнування і дотації. 6. Ціни і сутність цінового регулювання. 	8	Опитування	9, 184-211; 12, 59-67

	<p>7. Державне регулювання цін.</p> <p>8. Державне регулювання фондового ринку.</p> <p>9. Державне замовлення як інструмент регулювання виробництва.</p> <p>10. Мито і митні податки в системі державного регулювання.</p> <p>11. Квоти, ліцензії в регулюванні зовнішньоекономічної діяльності.</p>			
8.	<p>Тема 8. Сфери й об'єкти державного регулювання</p> <p>1. Виробнича діяльність як сфера державного регулювання.</p> <p>2. Регулювання міжгалузевих і міжрегіональних пропорцій.</p> <p>3. Державна підтримка малого підприємництва.</p> <p>4. Державний вплив на інноваційну діяльність, науку і науково-технічний прогрес.</p> <p>5. Державне регулювання іноземних інвестицій.</p> <p>6. Державне регулювання доходів і соціального захисту населення.</p> <p>7. Вплив держави на розвиток соціальної інфраструктури.</p> <p>8. Державне регулювання туристичної сфери.</p> <p>9. Державне регулювання ринку праці.</p> <p>10. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності.</p>	8	Опитування	9, 218-247;
9.	<p>Тема 9. Навколишнє середовище як специфічний об'єкт державної охорони і регулювання природокористування</p> <p>1. Сутність навколишнього середовища як об'єкта державної охорони і регулювання природокористування.</p> <p>2. Національний рівень державного регулювання охорони природи та природокористування.</p> <p>3. Регіональний рівень управління охороною природи та природокористування.</p> <p>4. Місцевий рівень управління</p>	10	Опитування	9, 305-342; 12, 121-137

	природоохоронною діяльністю.			
10.	Тема 10. Розмежування функцій державного регулювання за рівнем управління 1. Державний рівень управління економікою і його функції. 2. Регіональний рівень управління і його функції. 3. Регулювання діяльності підприємств.	8	Опитування	12, 137-149
11.	Тема 11. Інструменти державного регулювання економіки 1. Закони та законодавчі акти. 2. Прогнозування та планування в забезпеченні державного регулювання економіки. 3. Порядок і вимоги розроблення плану. 4. Соціально-економічні та науково-технічні програми реалізації економічної політики держави.	7	Опитування	9, 260-274; 12, 149-156
	Тема 12. Державне регулювання розвитку регіонів 1. Особливості регулювання оплати праці у ринковій економіці. 2. Функції держави у регулюванні оплати праці. 3. Система соціального забезпечення й соціального страхування. 4. Мінімальний нормативний споживчий кошук. Норми споживання населенні основних видів товарів та послуг.	8	Опитування	9, 305-342; 12, 111-147

7. Методи навчання

Методи навчання: усне слово викладача, пояснення, бесіди, опитування, виконання завдань, підготовка виступів та їх обговорення, опрацювання літератури тощо.

8. Методи контролю

Методи контролю: опитування, написання самостійних робіт, написання модульної контрольної роботи тощо.

9. Програма семестрового заліку

1. Об'єктивна необхідність державного регулювання економіки.
2. Політична, соціальна та міжнародна функції держави в сучасній ринковій економіці.
3. Міжнародна та економічна функції держави.
4. Функції держави як суб'єкта макроекономічного регулювання.
5. Антимонопольна політика та політика соціального захисту населення.
6. Стабілізаційна політика держави та перерозподіл доходів.
7. Моделі державного регулювання економіки в зарубіжних країнах.
8. Об'єкти та суб'єкти державного регулювання економіки.
9. Методи прямого та непрямого державного регулювання.
10. Правові, адміністративні, економічні та протекціоністські методи державного регулювання економіки.
11. Принципи організації державного регулювання економіки.
12. Характеристика і функції міністерств, відомств, державних комітетів.
13. Функції органів місцевих державних адміністрацій.
14. Адміністративна реформа.
15. Джерела прогнозної інформації, способи прогнозування та класифікація прогнозів.
16. Гіпотеза, прогноз та план як складові передбачення.
17. Цілеспрямованість, системність та наукова обґрунтованість, як основні принципи соціально-економічного прогнозування.
18. Адекватність та альтернативність, як основні принципи соціально-економічного прогнозування.
19. Місце програмування у системі державного регулювання економіки.
20. Класифікація цільових комплексних програм.
21. Організація розробки цільових комплексних програм.
22. Етапи цільової комплексної програми.
23. Контроль за виконанням комплексної програми.

24. Макроекономічне планування та класифікація макроекономічних планів.
25. Принцип єдності централізму, збалансованості та ефективності макроекономічного планування.
26. Оцінка сучасного рівня розвитку національної економіки, поєднання різних рівнів планування та орієнтація на світові стандарти макроекономічного планування.
27. Методи планування: метод системного аналізу та балансовий метод.
28. Нормативний та програмно-цільовий методи планування.
29. Економіко-математичні методи планування.
30. Структура макроекономічного плану.
31. Державний бюджет як інструмент державного регулювання економіки.
32. Доходи Державного бюджету.
33. Видатки Державного бюджету.
34. Фінансова політика держави.
35. Грошово-кредитна політика держави.
36. Функції Національного банку України.
37. Види зовнішньоекономічної діяльності.
38. Техніко-економічне та науково-технічне співробітництво як вид зовнішньоекономічної діяльності.
39. Методи регулювання ЗЕД: правові, економічні та валютне регулювання.
40. Заохочення експорту та нетарифні адміністративні методи регулювання зовнішньоекономічної діяльності.
41. Державне регулювання залучення іноземних інвестицій.
42. Види інвестицій.
43. Регулювання інвестиційної діяльності.
44. Оцінка інвестиційних можливостей.
45. Захист та методи збільшення інвестицій.

46. Напрями державної регіональної політики: економічний, соціальний, демографічний.
47. Екологічний, поселенський та науково-технічний напрями державної регіональної політики.
48. Об'єкти і суб'єкти державної регіональної політики.
49. Адміністративно-правове та економічне регулювання соціально-економічного розвитку регіонів України.
50. Специфічно територіальне регулювання соціально-економічного розвитку регіонів України.
51. Суб'єкти регіональної політики та основні завдання місцевих державних адміністрацій.
52. Складові елементи ДРЕП та основні інструменти забезпечення цієї політики.
53. Основні функції місцевих бюджетів.
54. Державне регулювання інноваційних процесів.

10. Критерії та норми оцінювання знань, умінь і навичок студентів з навчальної дисципліни. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточний і модульний контроль (100 балів)			Сума
Змістовий модуль 1 (30 балів)	Змістовий модуль 2 (70 балів)		100
Поточний контроль	Поточний контроль	МКР	
30 балів	30 балів	40 балів	

Для визначення рівня засвоєння студентами навчального матеріалу використовують такі форми та методи контролю і оцінювання знань:

- поточний контроль зі змістових модулів;
- складання заліку

Оцінку знань студентів з дисципліни «Державне регулювання економіки» здійснюють відповідно до вимог кредитно-модульної системи організації навчального процесу (КМСОНП), що є українським варіантом

ECTS. Ця система базується на здійсненні наскрізного поточного контролю на аудиторному занятті у відповідності до його форми (лекційної, практичної).

Підсумковою оцінкою поточного контролю є оцінка за модуль, тобто реалізується принцип модульного обліку знань студентів.

Навчальним планом з дисципліни «Державне регулювання економіки» передбачено складання заліку. Для оцінювання знань використовують чотирибальну національну шкалу та стобальну шкалу оцінювання ECTS.

Порядок здійснення поточного оцінювання знань студентів.

Поточне оцінювання знань студентів здійснюється під час проведення практичних занять і має на меті перевірку рівня підготовленості студента до виконання конкретної роботи. Об'єктами поточного контролю є:

- активність та результативність роботи студента протягом семестру над
- вивченням програмного матеріалу дисципліни, відвідування занять;
- виконання завдань на практичних заняттях;
- виконання завдань поточного контролю.

Робота студентів на практичних заняттях оцінюється за 12-бальною системою і згідно з Методикою переведення показників успішності знань студентів перекладається в систему оцінювання за шкалою ECTS .

**Критерії оцінювання знань, умінь, навичок студентів
на навчальних заняттях**

Рівні навчальних досягнень	Оцінка в балах (за 12-бальною шкалою)	Критерії оцінювання
Початковий (понятійний)	1	Студент володіє навчальним матеріалом на рівні засвоєння окремих термінів, мовних фактів без зв'язку між ними: відповідає на запитання, які потребують відповіді „так” чи „ні”.
	2	Студент не достатньо усвідомлює мету навчально-пізнавальної діяльності, робить спробу знайти способи дій, розповісти суть заданого, проте відповідає лише за допомогою викладача на рівні „так” чи „ні”; може самостійно знайти в підручнику відповідь.
	3	Студент намагається аналізувати на основі елементарних знань і навичок; виявляє окремі закономірності; робить спроби виконання вправ і завдань репродуктивного

		характеру; за допомогою викладача виконує прості вправи за готовим алгоритмом.
Середній (репродуктивний)	4	Студент володіє початковими знаннями, здатний виконати вправи і завдання за зразком; орієнтується в термінах, поняттях, визначеннях; самостійне опрацювання навчального матеріалу викликає значні труднощі.
	5	Студент розуміє суть навчальної дисципліни, може дати визначення понять, категорій (однак з окремими помилками); вміє працювати з підручником, самостійно опрацьовувати частину навчального матеріалу; виконує прості вправи і завдання за алгоритмом, але окремі висновки є нелогічними та непослідовними.
	6	Студент розуміє основні положення навчального матеріалу, може поверхнево аналізувати мовні явища, робить певні висновки; відповідь може бути правильною, проте недостатньо осмисленою; самостійно відтворює більшу частину матеріалу; вміє застосовувати знання під час виконання вправ і завдань за алгоритмом, послуговуватися додатковими джерелами.
Достатній (алгоритмічно дієвий)	7	Студент правильно і логічно відтворює навчальний матеріал, оперує базовими поняттями, встановлює причинно-наслідкові зв'язки між ними; вміє наводити приклади на підтвердження певних думок, застосовувати теоретичні знання у стандартних ситуаціях; самостійно користуватися додатковими джерелами; правильно використовувати термінологію; складати таблиці, схеми.
	8	Знання студента досить повні, він вільно застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях; вміє аналізувати, робити висновки; відповідь повна, логічна, обґрунтована, однак з окремими неточностями; вміє самостійно працювати, може підготувати реферат і обґрунтувати його положення.
	9	Студент вільно володіє вивченим матеріалом, застосовує знання у дещо змінених ситуаціях, вміє аналізувати і систематизувати інформацію, робить аналітичні висновки, використовує загальновідомі докази у власній аргументації; чітко тлумачить лінгвістичні поняття, категорії; формулює правила; може самостійно опрацьовувати матеріал, виконує прості творчі завдання; має сформовані типові навички.
Високий (творчо-професійний)	10	Студент володіє глибокими і міцними знаннями та використовує їх у нестандартних ситуаціях; може визначати особливості мовних процесів; робить аргументовані висновки; практично оцінює сучасні здобутки лінгвістичної науки; самостійно визначає мету власної діяльності; виконує творчі завдання; може сприймати іншу позицію як альтернативну; знає суміжні дисципліни; використовує знання, аналізуючи різні мовні явища, процеси.
	11	Студент володіє узагальненими знаннями з навчальної дисципліни, аргументовано використовує їх у нестандартних ситуаціях; вміє знаходити джерела інформації та аналізувати їх, ставити і розв'язувати проблеми, застосовувати вивчений матеріал для власних

		аргументованих суджень у практичній діяльності (диспути, круглі столи тощо); спроможний за допомогою викладача підготувати виступ на студентську наукову конференцію; самостійно вивчити матеріал; визначити програму своєї пізнавальної діяльності; оцінювати різноманітні мовні явища, процеси.
	12	Студент має системні, дієві знання, виявляє неординарні творчі здібності в навчальній діяльності; використовує широкий арсенал засобів для обґрунтування та доведення своєї думки; розв'язує складні проблемні ситуації та завдання; схильний до системно-наукового аналізу та прогнозу явищ; уміє ставити і розв'язувати проблеми, самостійно здобувати і використовувати інформацію; займається науково-дослідною роботою; логічно та творчо викладає матеріал в усній та письмовій формі; розвиває свої здібності й схильності; використовує різноманітні джерела інформації; моделює ситуації в нестандартних умовах.

Якщо студент не відпрацював пропущені навчальні заняття, не виправив оцінки 0,1,2,3, отримані на навчальних заняттях, не виконав модульної контрольної роботи (МКР), завдання самостійної роботи 60% від максимальної кількості балів, виділених на ці види робіт, він вважається таким, що має академічну заборгованість за результатами поточного контролю.

Пропущені заняття студент має обов'язково відпрацювати. За відпрацьовані лекційні заняття оцінки не ставляться, заняття нараховуються бали середнього (4, 5, 6), достатнього (7, 8, 9) та високого рівня (10, 11, 12).

Студенту, який не виконав поточних домашніх завдань, не підготувався до навчальних занять, в журнал обліку роботи академічної групи ставиться 0 балів.

Студент, знання, уміння і навички якого на навчальних заняттях за 12-бальною шкалою оцінено від 1 до 3 балів, вважається таким, що недостатньо підготувався до цих занять і має академічну заборгованість за результатами поточного контролю. Поточну заборгованість, пов'язану з непередготовленістю або недостатньою передготовленістю до навчальних занять, студент повинен ліквідувати. За ліквідацію поточної заборгованості нараховуються бали середнього (4, 5, 6), достатнього (7, 8, 9) та високого рівня (10, 11, 12).

Поточний модульний контроль рівня знань передбачає виявлення опанування студентом матеріалу лекційного модуля та вміння застосувати його

для вирішення практичної ситуації і проводиться у вигляді письмового контролю (контрольна робота за білетами або тестування за вибором студента).

Поточний контроль проводиться у письмовій формі двічі по закінченню кожного зі змістових модулів після того як розглянуто увесь теоретичний матеріал та проведені практичні завдання в межах кожного з двох ЗМ.

Знання оцінюються за 4-бальною системою за національною шкалою (контрольна робота) або за системою оцінювання за шкалою ECTS (тестові завдання).

Проведення підсумкового контролю. Умовою складання заліку є позитивні оцінки з поточного контролю знань за змістовими модулями. За умов кредитно-модульної системи організації навчального процесу до підсумкового контролю допускають студентів, які набрали в сумі за всіма змістовими модулями більше 30% балів від загальної кількості з дисципліни (або більше 50% балів з поточного контролю за всіма змістовими модулями).

Підсумковий контроль здійснюється у формі заліку. До складання іспиту студенти допускаються після написання та захисту контрольної роботи. Виконання контрольних робіт є обов'язковою умовою для студентів заочної форми навчання.

Рейтингова оцінка з кредитного модуля	Оцінка за шкалою ECTS	Рекомендовані системою ECTS статистичні значення (у %)	Екзаменаційна оцінка за національною шкалою	Національна залікова оцінка
90-100 і більше	A (відмінно)	10	відмінно	зараховано
82-89	B (дуже добре)	25	добре	
75-81	C (добре)	30		
67-74	D (задовільно)	25	задовільно	
60-66	E (достатньо)	10		
35-59	FX (незадовільно з можливістю повторного складання)		незадовільно	не зараховано
34 і менше	F (незадовільно з обов'язковим проведенням додаткової роботи щодо вивчення навчального матеріалу кредитного модуля)			

Тезовий конспект лекцій

Тема 1 Економічна природа державного регулювання економіки

1. Сутність державного регулювання економіки.

Державне регулювання економіки – це комплекс заходів держави, спрямованих на скерування суб'єктів економічної діяльності в напрямі, необхідному для досягнення поставлених органами державної влади й управління цілей.

ДРЕ як наука – це, як вже зазначалося, синтез знань про суть, методологію та засоби впливу держави на соціально-економічні процеси, що відбуваються в країні.

ДРЕ як управлінська діяльність – це заходи держави щодо управління розвитком національної економіки, це свідомий вплив держави на об'єкти і процеси з метою надання певної спрямованості господарській діяльності.

ДРЕ як навчальна дисципліна – це навчальний курс, в результаті засвоєння якого студенти набувають знань про суть, цілі, форми і методи впливу держави на розвиток економіки в цілому, в також окремих її ланок і рівнів (макро-, мікро-, і мезорівні).

Мета державного регулювання економіки – створити таку господарську систему, яка б орієнтувалася на вибір найефективніших варіантів використання наявних факторів виробництва та забезпечення сприятливих соціально-економічних умов життєдіяльності.

На сучасному етапі модкль ринкової економіки України має відповідати таким вимогам:

- вона має гармонічно поєднувати антимонопольний механізм соціального ринкового господарства та економічне макрорегулювання змішаної економіки;

- нова модель економіки має передбачати відносно тривале функціонування сильного державного та приватного секторів економіки, причому частка останнього повинна щорічно збільшуватися;

- у найближчому майбутньому економіка України має бути лише змішаною, й одним із критеріїв керованості неї буде суперечлива єдність порівняно жорсткого державного регулювання економіки та ринкового саморегулювання;

- посилення ринкової орієнтації та ринкових тенденцій у сфері ринкової економіки має здійснюватися водночас із посиленням впливу держави в соціальній сфері;

- за нинішньої соціально-політичної ситуації економіка України має бути не сепаратистською, а унітарно конструктивною з елементами регіонального самоврядування.

2. Історичний аспект зародження державного макроекономічного регулювання.

Осмилення уроків великої депресії зумовило появу кейнсіанства та макроекономічної теорії активного втручання держави в економіку через реалізацію фіскальної (казеної) та монетарної політики, що мала забезпечувати порівняно рівномірний розвиток з мінімальним відхиленням від лінії тренда. До появи кейнсіанства макроекономічні проблеми звичайно трактувались у термінах «класичної школи», що формувала переважно доктрину вільної конкуренції.

Класична докейнсіанська модель є першою не макроекономічною, а мікроекономічною моделлю, в якій поняття попиту, пропозиції тощо не були доведені до «агрегованого» рівня (сукупного попиту, сукупної пропозиції), що пізніше зробив Дж.Кейнс.

Класична економічна школа, що базувалася на працях А.Сміта, Д.Рікардо, М. Мілля, не мала теорії, яка б пояснювала нескінченний спад економіки і поширення безробіття, а також пропонувала «рецепти» виходу економіки з кризи.

Широке поле для критики кейнсіанства з'явилося в умовах стагнації 70-х років ХХ ст. Виникли підстави для розвитку некейнсіанської макроекономіки (монетаризму, неокласичного напрямку).

Монетаризм, який відродив кількісну теорію грошей, через що й дістав таку назву, поставив інфляцію в центр макроекономічних проблем і дав їй просте пояснення.

У другій половині 70-х років виник неокласичний підхід до пояснення макроекономічних явищ, в основу якого було покладено теорію раціональних сподівань. Поява цієї теорії пов'язується передусім з іменами американських економістів Р. Лукаса і Т. Серджента. Теорія раціональних сподівань, базуючись на принципах пасивного макроекономічного регулювання, тим самим не дає змоги активно використовувати рекомендації у практичному плані.

3. Напрямки політики державного регулювання економіки.

Конкретні функції державного управління досить чітко визначилися у процесі практичної їх реалізації розвиненими країнами світу. Як свідчить аналіз відповідного досвіду, держава має забезпечити:

- узгодження інтересів на всіх рівнях: суспільство-регіон-фірма працівник;
- збалансованість розвитку, структурну переорієнтацію суспільного відтворення;
- включення вітчизняної економіки в міжнародний поділ праці;
- розвиток виробничого потенціалу країни – його якісний стан, темпи нарощування, рівень використання;
- активну цілеспрямовану кредитну, грошову, податкову політику;
- надання фірмам, комерційним структурам інформації про схеми розвитку і розміщення продуктивних сил, довгострокові й середньострокові плани соціально-економічного розвитку країни і регіонів.

Економічна політика держава – це система соціально-економічних ідей та цілей розвитку країни, основні завдання, засоби їх досягнення, а також діяльність органів державної влади й управління щодо їх реалізації.

Інституційна політика – цілеспрямовані дії держави з перетворення або усунення економічних інститутів, формування нових.

Антициклічна політика – спрямована на підтримку певних стабільних темпів економічного зростання (регулювання макроекономічної кон'юнктури).

Структурна політика – передбачає формування сучасної прогресивної й ефективної структури національної економіки.

Амортизаційна політика – заохочує нагромадження капіталу, яке в майбутньому стане основою розширення й оновлення виробництва.

Інвестиційна політика – має на меті регулювання капіталовкладень з метою структурної перебудови виробництва, його технічного оновлення і модернізації.

Науково-технічна та інноваційна політика – діяльність держави, спрямована на розвиток науки і техніки, забезпечення стратегічних наукових і технологічних проривів, впровадження результатів НТП у виробництво.

Бюджетно-податкова (фіскальна) політика – визначає джерела формування державної казни, формування податкової системи та державного бюджету.

Кредитно-грошова (монетарна) політика – передбачає державне забезпечення економіки країни необхідною кількістю грошей, регулювання грошового та кредитного ринків.

Цінова політика – вплив держави на ціни й ціноутворення з метою приборкання інфляції, стимулювання модернізації виробництва, посилення конкурентоздатності вітчизняних товарів на світовому ринку, здійснення кон'юнктурної та структурної політики, пом'якшення соціальної напруги у суспільстві.

Зовнішньоекономічна політика – охоплює різні аспекти зовнішньої торгівлі, контроль за міграцією капіталів робочої сили, підтримку вітчизняного підприємства за кордоном тощо з метою усунення диспропорції платіжного балансу та досягнення зовнішньоекономічної рівноваги.

Соціальна політика держави – зосереджується на формуванні ефективних соціально-економічних умов життя суспільства, регулюванні відносин між соціальними групами, формуванні економічних стимулів для участі у

виробництві, забезпеченні ефективної зайнятості населення, створенні соціальних гарантій і умов для підвищення добробуту членів суспільства.

Конкурентна політика держави – має на меті розробку заходів, що стосуються створення конкурентного середовища, підтримки та захисту добросовісної конкуренції, боротьби з монополізмом в економіці тощо.

Регіональна політика – це діяльність держави щодо забезпечення збалансованого і комплексного розвитку окремих територій країни виходячи із загальнодержавних та регіональних інтересів шляхом використання абсолютних та відносних переваг регіонів.

Екологічна політика – спрямована на забезпечення екологічної рівноваги, охорону навколишнього середовища, створення безпечних умов життя громадян.

4. Роль держави у становленні та регулюванні ринкової економіки.

Ринкова економіка – це система прав і обов'язків. Без дійових правових механізмів, економічної відповідальності за прийняті рішення і зобов'язання вона не зможе функціонувати.

Світовий досвід вказує насамперед на те, що без активної регулюючої ролі держави не може бути ефективною, соціально орієнтованою ринковою економікою.

Функції державного регулювання економіки залежать від:

- соціально-економічного і політичного рівня розвитку країни;
- компетенції органів державного регулювання;
- рівня розвитку ринкового господарства;
- моделі розвитку національної економіки.

Основні функції державного регулювання економіки:

- регулювання макроекономічних процесів і пропорцій;
- регулювання зовнішньоекономічних відносин;
- розробка і регулювання науково-технічної, інвестиційної та соціальної політики;
- захист внутрішнього товаровиробництва і пріоритетних виробництв;

- розробка і регулювання науково-технічної, інвестиційної та соціальної політики;

- розробка і регулювання регіональної політики; соціальний захист населення;

- захист особи, інтересів товаровиробника і держави;

- утримання і забезпечення ефективної роботи органів державної влади.

У період становлення ринкових відносин до цих функцій долучаються додаткові:

- формування інститутів державного регулювання економіки;

- створення умов та інфраструктури існування ринку;

- розвиток місцевого самоврядування;

- здійснення програм роздержавлення і приватизації власності;

- підтримка підприємництва, стимулювання конкуренції;

5. Економічні інтереси в системі державного регулювання економіки.

Носії економічних інтересів – це фізичні та юридичні особи й утворені ними групи. Останні різняться за низкою ознак: майном, доходами, видом діяльності, професійними та регіональними характеристиками.

Інтереси групуються так:

- національні, до них належать: самозбереження нації, охорона довкілля, захист від зовнішньої експансії, підтримка стабільного життя, чисельність нації її здоров'я, інтелектуальний потенціал, працездатність населення;

- регіональні, ефективна галузева структура господарства, використання потенційних можливостей регіону, оздоровлення природного середовища; забезпечення повної та ефективної зайнятості населення;

- галузеві, зменшення витрат на виробництво і транспортування продукції, підтримка вітчизняного товаровиробника;

- професійні,

- соціальних груп,

- муніципальні,

- колективно-групові,

- сімейно-індивідуальні,

6. Концептуальні положення державної регуляторної політики

Державна регуляторна політика — це постійний та послідовний курс органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, спрямований на впровадження оптимального державного управління в економічній та соціальній сферах. Державна регуляторна політика спрямована на зменшення втручання органів виконавчої влади та місцевого самоврядування у діяльність суб'єктів господарювання, усунення правових адміністративних, економічних та організаційних перешкод у розвитку господарської діяльності.

Здійснення регуляторної політики в Україні має базуватися на таких загальних принципах, як:

гуманізм — методи регулювання мають закріплювати й охороняти соціальні умови, необхідні для здійснення та захисту основних прав людини;

демократизм — до участі у правотворчості слід залучати найширші верстви громадян та їх різноманітні об'єднання;

законність — методи регулювання мають прийматися виключно компетентними органами в межах їхніх повноважень, з дотриманням установленної процедури, відповідно до змісту Конституції України та інших законів держави;

науковість — методи регулювання мають відповідати досягнутому рівню розвитку суспільства, реальним соціальним умовам та враховувати можливості використання новітніх досягнень науки і техніки.

Розробка та впровадження будь-якого регуляторного акта має відповідати таким принципам:

необхідності, що передбачає обґрунтування доцільності державного втручання у сфері, де регуляторний акт пропонується, і докази того, що існуюча проблема вирішується введенням державного регулювання;

ефективності, яка полягає в аналізі вигод від регулювання акта, в дослідженні того, чи обґрунтованими є витрачені суб'єктами господарської

діяльності, громадянами та державою кошти і чи регуляторний акт є найефективнішим з усіх можливих альтернатив досягнення поставленої мети;

справедливості, котра забезпечує рівноправність усіх суб'єктів господарської діяльності. Стягнення мають адекватно відповідати обсягові заподіяної шкоди;

послідовності, що встановлює, наскільки регуляторний акт узгоджується з основними положеннями державної регуляторної політики, іншими проголошеними законодавчими та регуляторними актами, унеможлиблює дублювання;

прозорості, яка дає змогу забезпечити чіткість, послідовність, зрозумілість регуляторного акта, його виконуваність;

простоті, яка полягає в тому, що регуляторні акти мають бути простими за змістом, не містити положень, що допускають двозначні тлумачення, у громадян і підприємців не повинно виникати труднощів із розумінням положень регуляторних актів.

Література:

1. Державне регулювання економіки: Навч. посібник / С.М.Чистов, А.Е.Никифоров, Т.Ф. Куценко та ін. – К.,2005.
2. Ковтун О.І. Державне регулювання економіки: Навч. посіб. - Л.: Новий світ — 2000, 2006. — 432
3. Стеченко Д.М. Державне регулювання економіки: Навч. посіб. — К.: Знання, 2007. — 271 с.

Тема 2. Світовий досвід регулювання економіки

1. Досвід державного регулювання ринкової економіки в окремих країнах

Орієнтація суспільного розвитку на регульовану планово-ринкову економіку висуває необхідність максимально використовувати прогресивний зарубіжний досвід. Як показує зарубіжний досвід, програми стабілізації економіки можуть реалізуватись переважно двома шляхами – еволюційним і

через так звану шокову терапію, тобто за максимально короткий час. У світовій практиці існують моделі державного регулювання економіки. Одні вважають, що нашій країні немає потреби переймати досвід інших, оскільки ми самі здатні розв'язати свої економічні проблеми.

Система планування у Франції – своєрідний продукт ринкової економіки. Разом із національним ринком вона пройшла певну етапність. Так, повоєнний період характеризувався досить сильним втручанням в економіку органів управління. Необхідність швидкої відбудови продуктивних сил і наявність величезного державного сектору зумовлювали прийняття директивних, обов'язкових планів для підприємств. Поряд із широким використанням у плануванні механізму мотивації праці виробників держава постає також безпосереднім замовником продукції, робіт і послуг. Досвід Франції виразно показав, що ринок – яким би не були його досягнення – не розв'язує багатьох проблем, передусім тих, які зумовлені загальними потребами і мають велике значення для майбутнього країни.

В світовій практиці існують наступні види моделей ДРЕ:

Американська – лібералізована система управління національною економікою, у якій основний акцент переноситься на ринкові регулятори економічних процесів. Державне регулювання зводиться до використання правових і опосередкованих методів з метою створення «правил гри» і сприятливих умов для розвитку бізнесу, прискорення темпів науко-технічного прогресу, новітніх форм і методів організації, а також управління інноваційними процесами, розширення можливостей, адаптації різних сфер економіки країни до потреб ринку.

Японська – централізоване регулювання соціально-економічного розвитку країни з боку держави на основі використання переважно економічних, опосередкованих та не формальних методів ДРЕ. Домінує психологія колективізму, солідарності, підпорядкування особистих інтересів колективним і державним.

Шведська – управління соціально-економічним розвитком країни на основі активного втручання держави у процеси розподілу і перерозподілу доходів, створення сильної системи соціального захисту населення, домінування ідей рівності і солідарності. «Шведська модель» характеризується певною мірою самостійним шляхом розвитку країни.

Німецька – система управління національною економікою з активним використанням ринкових регуляторів, насамперед конкуренції, і створенням на державному рівні ефективної системи соціального захисту громадян.

2. Моделі регулювання ринку цінних паперів

Історія становлення і розвитку державного регулювання ринку цінних паперів у різних країнах світу дає змогу умовно виокремити дві моделі: європейську та американську. Умовно, бо в Європі не знайдеться й двох країн, які мають абсолютно однакові механізми державного регулювання економіки загалом і ринку цінних паперів зокрема.

У Бельгії регулювання ринку цінних паперів ніколи не було самостійною гілкою правової системи. Регулювання будь-якої діяльності, пов'язаної з емісією та обігом цінних паперів, регламентується тут численними законами, правилами щодо ведення будь-якого бізнесу, а інколи навіть функціонування банків і банківської системи загалом.

Численні фондові біржі у країнах Європи перебувають під сильним впливом, а нерідко під повним контролем найбільших комерційних банків. Тому державні органи часто діють на фондовому ринку не прямо, а тією мірою, якою вони регулюють діяльність банків і банківської системи. Отже, панування банків на фондовому ринку — найважливіший момент, що визначає специфіку європейської моделі. У деяких країнах (Італії, Франції) провідні фондові біржі були створені державою і перебувають під її безпосереднім наглядом. Інколи за фондовими ринками уважно стежать міністерства фінансів. Подекуди регулювання фондових ринків відбувається не на федеральному, а на

регіональному рівні: земель — у Німеччині, кантонів — у Швейцарії. Проте спеціальних органів, які відповідали б за комплексне виконання законодавчих положень щодо емісії і торгівлі цінними паперами, тут також немає.

Американська модель у довершеному вигляді існує лише у США. Її ефективність високо оцінюють європейці; вона є зразком для наслідування в багатьох країнах, які намагаються створити цивілізований фінансовий ринок (Австралія, Бразилія). Саме з діючою моделлю державного регулювання пов'язують успіх сучасного функціонування найбільшого та найактивнішого у світі національного ринку цінних паперів, який забезпечує фінансування інвестицій потужної економіки.

В американській моделі можна простежити три основних складники. Перший — концепція, що була сформульована понад півстоліття тому, однак збереглася й дотепер як втілення американської традиції. Її суть полягає в тому, що фінансування інвестицій має спиратись переважно на ринок цінних паперів, який функціонує автономно від банківської системи й апелює безпосередньо до всіх верств населення, залучаючи їхні капітали та заощадження. Другий — правова база у вигляді пакета законів, що безпосередньо стосуються ринку цінних паперів і утворюють міцні основи для системи регулювання цього ринку. Третій — соціальний орган управління ринком цінних паперів, зобов'язаний забезпечувати виконання прийнятих законів.

3. Вплив держави на науко-технічний розвиток

У вивченні світового досвіду управління економікою особливий інтерес становить проблема науково-технічного розвитку. Відомо, що визначальною рушійною силою прогресу техніки в розвинених країнах є конкуренція. Досвід деяких розвинених країн свідчить, що держава тримає найважливіші напрямки науково-технічної політики під контролем і безпосереднім впливом. Науково-технічні досягнення, пов'язані зі створенням і впровадженням у виробництво нових технологій і товарів, ведуть до зниження витрат економічних ресурсів в розрахунку на одиницю її корисного показника. Такі технологічні зміни дають

змогу виготовляти більше продукції в умовах обмежених ресурсів, тобто збільшують максимально можливий випуск продукції економікою.

У багатьох розвинених країнах важливими важелями державного управління науково-технічним прогресом є пряме бюджетне субсидування, пільгове цільове кредитування по лінії спеціалізованих державних кредитних інститутів, податкові пільги і пільгові форми амортизації, привілеї на інвестиції.

Національний науковий фонд США широко використовує позавідомчу експертизу проектів при розподілі свого бюджету, постійно удосконалюючи цей процес. Організаційно процес оцінювання запропонованих проектів НДДКР є поетапним. Всі пропозиції вивчаються керівництвами відповідних програм, потім розсилаються найбільш кваліфікованим спеціалістам у даній галузі, в т. ч. і закордонним. Відповіді експертів мають бути складені за формою, що додається, і містити всі необхідні зведення, включаючи внесок проекту НДДКР у розвиток національної науки і економіки. На другому етапі проводяться наради незалежних експертів і приймаються рішення Національним науковим фондом. Подібне оцінювання можливих ефектів у загальноекономічному масштабі проводиться раз у три роки.

4. Досвід державного регулювання інноваційної діяльності

Інновація – це результат досягнень НТП, практичне застосування якого задовольняє суспільні потреби на якісно новому рівні. Метою інновації є отримання економічного, соціального, екологічного, науково-технічного або іншого ефекту. Інновації втілюються у вигляді нових технологій, видів продукції, організаційно-технічних і соціально-економічних рішень виробничого, фінансового, комерційного та іншого характеру.

У світовій практиці на сьогодні сформувалися три головні типи моделей науково-інноваційного розвитку промислово розвинутих країн:

країни, орієнтовані на лідерство в науці, реалізацію великомасштабних цільових проектів, що охоплюють усі стадії науково-виробничого циклу, як

правило, зі значною часткою науково-інформаційного потенціалу в оборонному секторі (США, Англія, Франція);

країни, орієнтовані на поширення нововведень, створення сприятливого інноваційного середовища, раціоналізацію всієї структури економіки (Німеччина, Швеція, Швейцарія);

країни, де стимулюються нововведення шляхом розвитку інноваційної інфраструктури, сприйнятливості щодо досягнень світового науково-технічного прогресу, координації дій різноманітних секторів у галузі науки і технологій (Японія, Південна Корея).

Істотний момент прямої підтримки інноваційних процесів — формування державної інноваційної інфраструктури. Держава може створювати мережі центрів для поширення нововведень і консультаційних центрів, що надають ділові послуги інноваторам, сприяє формуванню ринку інновацій (інформація в державних виданнях, виставки, біржа, ярмарки і т. ін.), сама виступає його агентом, наприклад при покупці та продажу ліцензій.

5. Структурна політика та державне регулювання інвестицій в економіці окремих зарубіжних країн

Економіка будь-якої країни як об'єкт досліджень є складною системою, тобто сукупністю якісно визначених елементів або підсистем, між якими існує закономірний взаємозв'язок. Співвідношення, які відбивають взаємозв'язки та взаємозалежності між окремими частинами економіки в процесі її розвитку, характеризуються поняттям «структура економіки».

США. Починаючи з 80-х років ХХ ст. економіка США зазнала відчутних структурних змін. Науково-технічний прогрес став основним чинником структурних зрушень у господарстві на всіх його рівнях. Першопричиною структурної трансформації економіки США було значне прискорення темпів науково-технічного прогресу, поява новітніх форм і методів організації, а також управління інноваційними процесами, розширення можливостей адаптації різних сфер господарства країни до нововведень.

Повоєнна економіка Японії засвідчила надзвичайно високу здатність до адаптації, зміни умов, швидкої та ефективної переорієнтації промислової структури. Це сприяло тому, що господарство Японії розвивалося досить високими темпами без різких спадів. Багато в чому здобутим досягненням у сфері структурної переорієнтації економіки Японія може завдячувати співпраці уряду з діловими колами. Однак тут й зворотний бік. Причетність уряду до розвитку промисловості часом зумовлює скорочення бюрократичного апарату і приватного бізнесу, що спричинює корупцію. Поряд з цим створення тепличних умов для структурно відсталих виробництв породжує у компаній відчуття надмірної вимогливості до уряду, перешкоджає розвиткові самостійності.

КНР. У цій країні вперше розроблено комплексну концепцію державної виробничої політики. Центральне місце в ній належить положенню про прискорений розвиток опорних (провідних) галузей промисловості: машинобудівної, електронної, нафтохімічної, автомобільної та будівельної.

Франція. Структурна політика орієнтована на диференційовану підтримку державою окремих галузей промисловості. Зміни відбуваються в результаті руху від прямих капіталовкладень у певні галузі промисловості до створення сприятливого клімату для інвесторів.

Румунія. Ринкова реформа, що розпочалась у Румунії в 1990 р., істотно ускладнила адаптацію структури виробництва до внутрішніх і зовнішніх ринків. Нагальними стали розробка нової моделі інтеграції країни до світового господарства і впровадження заходів щодо подолання деструктивних наслідків політики відкритості зовнішньому ринку.

6. Політика регулювання соціальних процесів

У Швеції виокремлюють три основних напрямки розв'язання соціальних проблем: неухильне дотримання принципу рівності, тобто рівних можливостей добробуту для всіх членів суспільства; забезпечення соціальних гарантій усім верствам населення; повна зайнятість працездатного населення.

У Швеції найвищий у світі рівень зайнятості працездатного населення (83—84 %). Рівень безробіття скоротився до 1—2 % працездатних. Безробітними вважаються особи, в яких перерва в роботі перевищує 5 днів. Водночас за даними управління ринку праці, наявні десятки тисяч вільних робочих місць, що утворились через недостатній рівень кваліфікації тих, хто шукає роботу, або через незручне територіальне розташування.

Швеція має розгалужену систему соціального забезпечення, яка передбачає різні форми обслуговування і грошову допомогу (з урахуванням індексу цін). Одна з таких допомог — пенсія — має загальний характер і поділяється на три види: по старості; у зв'язку з втратою працездатності; сімейна (в разі втрати годувальника).

У шведському суспільстві діє розвинена система соціальної допомоги людям похилого віку, що розглядається як складова їхнього існування. Надається перевага будинкам (центрам), де пенсіонери отримують необхідну допомогу та належне обслуговування, що відповідають їхнім інтересам і дають змогу й надалі дотримуватися звичного способу життя. Існують будинки для людей, які досягли глибокої старості й потребують більш кваліфікованого обслуговування.

7. Особливості державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності високорозвинених країн

Повноцінне функціонування економіки жодної країни не може відбуватися без розвиненої системи зовнішньоекономічної діяльності. Включення національної економіки в систему світових господарських процесів позитивно впливає на розвиток економіки країни, сприяє підвищенню технічного рівня виробництва, раціональному використанню природно-сировинних ресурсів, ліквідації дефіциту окремих товарів і, тим самим, підвищенню рівня життя населення.

Продумана державна політика регулювання ЗЕД у країнах з розвинутими ринковими відносинами стала одним із головних важелів перетворення зовнішньоекономічних зв'язків у дієвий фактор їх розвитку.

Зовнішньоекономічні зв'язки, як правило, сприяють інтеграційним процесам у світовому господарстві з максимальним урахуванням національних інтересів.

У практиці державного регулювання ЗЕД високорозвинених країн використовується широкий арсенал взаємодоповнюваних методів — законодавчих, адміністративно-правових, економічних, неформальних, що дасть змогу забезпечувати досягнення поставлених цілей. Так, японська практика регулювання ЗЕД опирається на широку нормативно-правову базу. Системою заходів законодавчого й адміністративно-правового регулювання є ієрархічна піраміда, яку завершує закон про валютний обмін і зовнішню торгівлю. Цей закон визначає загальну концепцію державного регулювання і має узагальнений характер. Він делегує повноваження детального делегування ЗЕД в тих чи інших сферах підзаконним актам. Такий «розподіл обов'язків», на думку японців, дасть змогу більш повно враховувати і адекватно реагувати на зміни в міжнародній законодавчій ситуації і нові моменти в розвитку національного господарства.

В Україні назріла потреба у формуванні загальнодержавної системи інформаційного забезпечення зовнішньоторгової діяльності, фінансування за рахунок коштів державного бюджету (можливо, із залученням ресурсів підприємницьких структур) і управління спеціальним уповноваженим органом (аналогічним до японської ДЖЕТРО). Необхідна умова ефективного функціонування такої системи — створення широкої мережі інформаційно-консультативних служб.

Література:

1. Господарський кодекс України. – К, 2004.
2. Дідківська Л.І., Головка Л.С. Державне регулювання економіки. - К., 2001.
3. Луніна І.О. Державні фінанси України у перехідний період. - Харків: Форт, 2000. - 296 с.

Тема 3. Структуруючі частини, цілі, сфери та принципи державного регулювання економіки

1. Критерії створення та ознаки системи державного макроекономічного регулювання.

В економічній літературі визначено критерії створення системи державного макроекономічного регулювання (ДМЕР).

Згідно з першим критерієм об'єктивною основою системи ДМЕР є національна макроекономіка, об'єктивна, складна й суперечлива.

Другий критерій визначення ДМЕР як системи — його діалектика. Це передусім створення сукупності правових актів, положень і норм, що регламентують законодавче і виконавче державне макрорегулювання.

Третій критерій, що визначає ДМЕР як систему — його використання. Державним макроекономічним регулюванням повністю опосередковуються вертикальні зв'язки: центральний апарат — галузеве управління — регіони — підприємства.

Четвертий, своєрідний критерій визначення ДМЕР як системи — посилення наукового (системного) вивчення, осмислення та прогнозування його подальшого розвитку.

З огляду на економічну практику і теоретичні дослідження можна назвати дві основні ознаки системи ДМЕР: загальна системність і специфічна функція регулювання.

Перша основна ознака, що характеризує ДМЕР як систему, — діалектична єдність об'єктивних і суб'єктивних елементів суспільної структури.

Друга основна ознака системи ДМЕР характеризує її саме як державне регулювання, тобто системний вплив держави на економіку задля постійного забезпечення її руху відповідно до економічних законів. Це визначення є методологічно важливим для структури системи ДМЕР.

З одного боку, структура системи ДМЕР відображає структуру економіки (що дає змогу регулювати її), а з іншого — реалізує з позиції

макроекономічного аналізу три структурні підсистеми ДМЕР: субстанційну (усуспільнення), сутнісну (власність) та функціональну (регуляція).

2. Цілі та сфери державного регулювання економіки.

Цілі державного регулювання на кожному історичному етапі залежать від багатьох чинників: ступеня загального розвитку економіки; структури економіки на сучасному етапі та бажаної в майбутньому; міри участі країни в міжнародному поділі праці.

Класичний "набір" цілей державного регулювання економічно розвинених країн такий: економічний розвиток; повна зайнятість; економічна ефективність; стабільний рівень цін; економічна свобода; справедливий розподіл доходів; економічна забезпеченість; збалансованість експорту та імпорту.

До цілей державного регулювання в умовах переходу України до ринкових відносин належать також конкретні цілі, що впливають з основної мети:

забезпечити матеріально-вартісну збалансованість розвитку й узгодженої діяльності всіх галузей і сфер економіки, спрямованої на досягнення намічених соціально-економічних цілей;

створити сприятливі зовнішні економічні умови для розширеного відтворення виробництва всередині країни;

оздоровити фінансовий стан економіки;

стабілізувати збільшення обсягів виробництва;

відновити місце України в міжнародному поділі праці;

забезпечити соціальний захист населення;

забезпечити раціональне природокористування та створити сприятливі економічні умови для життя населення.

До цілей кредитного регулювання на шляху переходу до ринку належать такі:

удосконалити кредитні механізми;

поширити практику довгострокового кредитування;

посилити стимулюючу роль кредиту за рахунок диференціації відсоткових ставок;

підвищити оперативність кредитування.

До першочергових цілей структурної переорієнтації належать такі:

стимулювати заінтересованість підприємств в інвестиційній діяльності;

створити передумови розвитку науково-технічного прогресу;

забезпечити підвищення раціонального рівня зайнятості;

сприяти задоволенню найважливіших потреб населення;

стимулювати розвиток енерго- та ресурсозберігаючих виробництв.

3. Принципи державного регулювання економіки.

Як показує світовий досвід, існує багато варіантів організації державного регулювання економіки, проаналізувавши які, можна систематизувати загальні принципи реалізації впливу держави.

До загальних принципів належать такі:

Принцип пріоритету права над економікою;

Принцип справедливості.

Принцип стабільності.

Принцип системності державного впливу.

Принцип адекватності.

Принцип оптимального поєднання адміністративно-правових та економічних важелів.

Принцип поступовості та етапності.

Принцип забезпечення єдності стратегічного і поточного державного регулювання та його оперативності.

Важливим принципом державного регулювання є дотримання вимоги матеріально-фінансової збалансованості з метою забезпечення ресурсного потенціалу суспільства, регулювання фінансових потоків (гроші, зобов'язання за кредитом, акції, цінні папери тощо).

Крім загальних принципів, на яких базується система державного регулювання загалом, слід назвати й нові принципи бюджетної політики та

податкового регулювання, що передбачають економічну самостійність бюджетів усіх рівнів, їх реальне формування на стабільній нормативній базі; необхідність узгодження самостійних бюджетів із фінансуванням республіканського бюджету; оптимальний рівень бюджетного дефіциту, гнучке збалансування між загрозою інфляції та потребою в підвищенні суспільного попиту; раціональне поєднання інтересів дохідної частини бюджету і стимулювання роботи підприємців на основі виважених податкових ставок.

Література:

1. Михасюк LP., Швайка Л А. Державне регулювання економіки. — Л.: Магнолія плюс, 2006. — 220 с.
2. Стельмащук А.М. Державне регулювання економіки. — Тернопіль: Астон, 2001. — 362 с.
3. Швайка Л.А. Державне регулювання економіки: Підручник. – Київ: Знання. – 2008.

Тема 4. Функції державного регулювання економіки

1. Базова форма діяльності уряду.

Залежно від завдань уряду можна систематизувати функції державного регулювання. Окремі економічні завдання уряду мають за мету підтримувати функціонування ринкової системи.

У цій сфері виокремлюють дві найважливіші функції державного регулювання: забезпечення правової бази та громадського порядку, які сприяють ефективному функціонуванню ринкової системи, і захист конкуренції.

До функцій діяльності уряду належать:

- приймати закони які регулюють розвиток економіки;
- визначати засоби внутрішньої і зовнішньої економічної політики;
- затверджувати загальнодержавні програми економічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля;

- затвердження об'єктів приватизації.

Виконуючи функцію захисту конкуренції, уряд посилює та модифікує функціонування ринкової системи. Тут важливого значення набувають такі функції державного регулювання:

перерозподіл доходу і багатства;

коригування розподілу ресурсів з метою зміни структури національного продукту;

стабілізація економіки, тобто контроль за рівнем зайнятості та інфляції, що породжуються коливаннями економічної кон'юнктури, а також

стимулювання економічного розвитку.

На основі законодавства на уряд покладено виконання функцій арбітра у сфері економічних агентів. Крім того, уряд може застосовувати владу для встановлення відповідних покарань. Основні функції, що забезпечуються урядом, — підтримка громадського порядку; введення стандартів вимірювання кількості та якості продуктів; створення грошової системи, що полегшує обмін товарів і послуг.

Приймаючи певний закон, держава впроваджує правила поведінки, якими мають керуватись виробники у взаємовідносинах і відносинах зі споживачами, а в окремих питаннях — працівники підприємств із дирекцією.

2. Захист конкуренції та перерозподіл доходу як функції державного макроекономічного регулювання.

Конкуренція — основний регулюючий механізм у ринковій економіці. Досконала конкуренція передбачає існування достатньої кількості виробників, де вплив кожного підприємства на ціноутворення не може бути визначальним.

Недосконала конкуренція та наявність монополій створюють серйозні проблеми. Недосконала конкуренція виникає тоді, коли будь-який конкурент має змогу одноосібно впливати на ціни. Якщо монополія замінює конкуренцію, то продавці впливають на ринок і маніпулюють цінами на власну користь, завдаючи шкоди суспільству загалом.

Зважаючи на особливості монополізованих товарних ринків в Україні, тут доцільно впроваджувати такий комплекс заходів щодо захисту конкуренції:

децентралізація управління;

зменшення кількості чи зняття бар'єрів, що обмежують вихід суб'єктів господарювання на існуючі ринки;

стимулювання виходу на монополізовані ринки нових суб'єктів господарювання;

поділ існуючих державних монопольних утворень;

ліквідація державних організаційних структур монопольного типу.

Децентралізація управління передбачає розмежування функцій між органами державної виконавчої влади; позбавлення зазначених органів невластивих їм функцій; надання права втручатись у господарську діяльність підприємств (крім випадків, передбачених законом України); зменшення кількості галузевих органів державної виконавчої влади.

Забезпечення соціальної спрямованості ринкової економіки зумовлює необхідність перерозподілу доходу. Зі зростанням суспільного багатства нації постає потреба дедалі більше ресурсів ставити на службу людині задля досягнення хоча б мінімальних стандартів здоров'я, харчування й доходів.

3. Межі товарного ринку й антимонопольне регулювання.

Переваги монопольного становища настільки привабливі, що намагання до монопольного захоплення ринку, витіснення конкурентів з метою отримання монопольно високих доходів є об'єктивною реальністю. Ринкова стихія породжує через різні форми монопольних об'єднань, зговору і т. д. монополію. Нерегульованих ринків не буває, а якщо їх не регулює держава, то ці функції беруть на себе монопольні структури.

Монополія небажана, особливо там, де ринок може бути конкурентним, оскільки рано чи пізно сприяє застою у виробництві, уповільненню темпів науково-технічного прогресу. Крім того, підприємці-монополісти дуже часто використовують ринкову владу, можливість обмежувати конкуренцію для того,

щоб отримувати вигоди за рахунок інших і на шкоду іншим. Тому в країнах зі змішаною економікою активно використовується політика державного антимонопольного регулювання.

Монопольне становище суб'єкта підприємництва в Україні може визначатися, коли його частка на ринку певного товару перевищує 35 %, а в окремих випадках є і навіть меншою.

Основними етапами визначення монопольного становища суб'єкта господарювання на ринку є встановлення:

- об'єкта аналізу;
- конкретної продукції (робіт, послуг) підприємця, що може кваліфікуватися як товар (товари);
- контингенту покупців;
- тривалості часу, стосовно якого досліджується стан конкуренції;
- товарних і територіальних меж ринку;
- обсягу ринку, на якому діє суб'єкт господарювання;
- обсягу товару, що пропонується суб'єктом господарювання на цьому ринку;
- структури ринку;
- ознак ринкової влади.

Визначення меж товарних ринків і монопольного становища суб'єктів господарювання на них здійснюється на підставі досліджень стану відповідних ринків за період, що, як правило, дорівнює одному календарному року. Товарні межі ринку розглядаються як група взаємозамінних товарів (товари однієї споживчої вартості), у межах якої споживач може перейти від споживання одного товару до споживання іншого.

Територіальні межі ринку визначаються шляхом установаження мінімальної території, поза якою, з погляду споживача, придбання товарів, що належать до групи взаємозамінних товарів, є можливим або недоцільним.

Обсяг ринку визначається як загальний обсяг надходжень на ринок у визначених територіальних межах товарної групи, до якої належить товар підприємця.

При визначенні структури ринку встановлюються такі кількісні та якісні показники:

кількість суб'єктів господарювання, що діють на відповідному ринку;

частки суб'єктів господарювання, що діють на відповідному ринку;

показники рівня ринкової концентрації;

умови вступу до ринку потенційних конкурентів;

відкритість ринку для зовнішніх постачальників.

Як ознаки ринкової влади розглядаються:

здатність суб'єкта господарювання, що не є єдиним виробником (постачальником) відповідного товару, диктувати умови при продажу товару, укладанні договорів постачання, нав'язувати споживачу не вигідні умови;

здатність суб'єкта господарювання шляхом монополізації ринку постачання виробничих ресурсів обмежувати конкуренцію, витіснити з ринку інших суб'єктів господарювання, що виробляють відповідні товари із застосуванням цих виробничих ресурсів, або створювати бар'єри для вступу на ринок;

здатність суб'єкта господарювання скорочувати або обмежувати випуск товарів і постачати їх на ринок з метою одержання односторонньої вигоди при купівлі або продажу товарів, при укладанні договорів на постачання товарів, а інші суб'єкти господарювання, що є його конкурентами, не спроможні компенсувати створений дефіцит товарів;

здатність суб'єкта господарювання підвищувати ціни на товари і підвищувати їх на рівні, що перевищує рівень, зумовлений конкуренцією на ринку.

Зловживання монопольним становищем залишається найбільш поширеним видом порушення антимонопольного законодавства. Неправомірні дії монопольних утворень, як правило, спрямовані на одержання незаконного

прибутку негайно або додаткових переваг у конкуренції шляхом недопущення, обмеження (усунення) конкуренції з метою одержання незаконного прибутку в майбутньому,

покриття неефективних витрат за рахунок споживачів та інших підприємців або збуту товару низької споживчої вартості. До подібних дій, зокрема, належать:

нав'язування таких умов договору, що ставлять контрагентів у нерівне становище;

нав'язування контрагенту додаткових умов, що не стосуються предмета договору;

нав'язування товару, непотрібного контрагенту.

Законом України "Про обмеження монополізму і недопущення недобросовісної конкуренції в підприємницькій діяльності" визначаються також зловживання, пов'язані з ціновою політикою суб'єктів господарювання, в результаті якої можуть постраждати споживачі. При цьому треба звернути увагу на те, що коли різниця в цінах на товар пояснюється особливостями оподаткування в регіоні (наприклад, курортне місце, сезонність попиту тощо), транспортними витратами, то такі ціни не можуть бути кваліфіковані як дискримінаційні. Варто розрізняти дискримінаційні ціни на товари для певних груп споживачів за умови, що така диференціація знаходиться у межах правового поля.

Встановлення монополюючо високої ціни на товари, що призвело або може призвести до порушення прав споживачів, в усіх випадках ґрунтується на бажанні одержання особливого (незаконного) прибутку.

Зниження ціни з метою одержання прибутку внаслідок збільшення товарообігу є звичайним правилом поведінки суб'єкта господарювання в умовах конкуренції. При встановленні таким суб'єктом монополюючо низької ціни протягом тривалого часу треба також спрогнозувати можливість повернення усунутих з ринку суб'єктів господарювання. При цьому необхідно визначити, чи не одержало монополююче утворення від органів влади і

управління прямо або опосередковано субсидії для покриття збитків від застосування низької ціни. Не може вважатися низькою монопольна ціна, яка покриває економічно обґрунтовані витрати. Суб'єкт господарювання може мати також виправдані об'єктивними обставинами підстави для продажу товару нижче собівартості, зокрема у випадках сезонного розпродажу, реалізації застарілих моделей, реалізації некондиційних, бракованих товарів, знецінювання або істотного зменшення попиту на відповідний товар.

Недобросовісною конкуренцією визначаються будь-які дії в конкуренції, що суперечать правилам, торговим та іншим чесним звичаям у підприємницькій діяльності. Поняття, види недобросовісної конкуренції, відповідальність за неї та правові засади захисту від недобросовісної конкуренції визначені законодавством України.

Можна виділити прямі і побічні методи антимонопольного державного регулювання, однак межі між ними нерідко умовні, й тому деякі методи регулювання виконують функції прямих і побічних важелів. Важливо, щоб всі методи державного регулювання базувалися на правовій законодавчій основі.

До прямих методів антимонопольного регулювання належать адміністративні заходи, що усувають монопольне положення окремих суб'єктів на ринку або запобігають йому. Антимонопольне законодавство передбачає заходи адміністративного характеру, виражені у формі різних заборонних заходів, економічних санкцій, а також заходів кримінально-правової відповідальності.

Законом передбачається здійснення постійного контролю щодо запобігання нових монопольних утворень. Для цього всі нові об'єднання мають відповідно із законодавством отримати згоду спеціально створених антимонопольних комітетів на реєстрацію.

До побічних методів антимонопольного регулювання належать переважно фінансово-кредитні методи запобігання і подолання монопольних явищ в економіці.

Особлива роль у подоланні монопольного положення державних органів і створенні умов автономного вільного функціонування ринкової економіки належить бюджетному регулюванню.

Сучасні державні бюджети розвинених країн виконують не стільки звичайні фіскальні функції, тобто обов'язкову акумуляцію частини доходів товаровиробників і населення, що необхідні для фінансування державних і місцевих органів влади, інших державних інститутів, скільки активні перерозподільні функції, регулюючи розвиток соціальних і економічних процесів та функції децентралізації владних повноважень.

4. Напрямки, завдання та форми впливу держави на економічні процеси.

Аналіз функцій уряду щодо перерозподілу доходів, ресурсів і стабілізації економіки на основі моделі економічного обігу в державі дає змогу визначити напрямки, завдання, форми і методи впливу держави, що зумовлюють певні економічні наслідки.

В Україні системна трансформація збігається в часі з розбудовою державності, тому наведений перелік функцій буде доповнюватись:

визначення цілей і пріоритетів макроекономічного розвитку — держава формує стратегічні цілі розвитку економіки, визначає потрібні ресурси, їх ефективність, а також соціальні, економічні й світогосподарські наслідки цих дій;

реалізація соціальних цінностей — держава контролює реалізацію постанов щодо мінімальної заробітної плати, виконання законів про рівне право на працю та соціальне забезпечення, громадські роботи, встановлення мінімальної та максимальної меж цін;

регулювання економічної діяльності, спрямоване на вирівнювання сукупного попиту та сукупної пропозиції;

регулювання зовнішньоекономічних відносин і валютного ринку шляхом регулювання платіжного балансу через вплив на зовнішню торгівлю й вивезення капіталу;

регулювання макроекономічних пропорцій, розроблення й реалізація науково-технічної, інвестиційної та соціальної політики;

фінансування фундаментальних досліджень у галузі суспільних і технічних наук за рахунок бюджетних платежів та кредитів;

організація інвестиційної діяльності, сприяння утворенню інвестиційного ринку і фондових бірж;

організація та управління запровадженням земельної реформи;

фінансування заходів соціальної та культурної політики із загальнодержавного і місцевих бюджетів;

захист особи, підприємництва, інтересів держави, майнових та інших прав громадян.

Література:

1. Бандур С.І., Заяць Т.А., Терон І.В. Сучасна регіональна соціально-економічна політика держави: теорія, методологія, практика. - К.: РВПС України НАН України. - ТОВ "ПРИНТ ЕКСПРЕС", 2002.-250 с.
2. Державне регулювання економіки: Навч. посібник / С.М.Чистов, А.Е.Никифоров, Т.Ф. Куценко та ін. – К.,2005.
3. Мельник П.В. Розвиток податкової системи в перехідній економіці. - Ірпінь, Академія державної податкової служби України, 2001. - 362 с.

Тема 5. Методи й організація державного регулювання економіки

1. Суть і класифікація методів державного регулювання економіки.

Під методами ДРЕ розуміють спосіб досягнення мети, упорядкований вплив держави через законодавчі та виконавчі органи на сферу підприємництва, інфраструктуру ринку, некомерційний сектор економіки з метою створення або забезпечення умов їхньої діяльності відповідно до національної економічної політики.

За засобами впливу на суб'єкти ринку методи державного регулювання поділяються на дві групи: прямого і непрямого (опосередкованого) впливу.

До методів прямого державного впливу належать такі:

визначення стратегічних цілей розвитку економіки і їх відображення в індикативних та інших планах, цільових програмах;

державні замовлення і контракти на поставки певних видів продукції, виконання робіт, надання послуг;

державна підтримка програм, замовлень і контрактів;

нормативні вимоги до якості і сертифікації технології та продукції;

правові й адміністративні обмеження та заборони щодо виробництва певних видів продукції;

ліцензування операцій з експорту та імпорту товарів, тобто зовнішньоторговельних операцій.

Прямі методи державного регулювання економіки не передбачають створення додаткового матеріального стимулу, не загрожують фінансовими збитками і спираються на силу державної влади.

Методи непрямого (опосередкованого) державного регулювання ґрунтуються переважно на товарно-грошових важелях, визначають правила гри в ринковому господарстві та впливають на економічні інтереси суб'єктів господарської діяльності. До цих методів належать:

оподаткування, рівень оподаткування і система податкових пільг;

регулювання цін, їх рівні та співвідношення;

плата за ресурси, відсоткові ставки за кредит і кредитні пільги;

митне регулювання експорту й імпорту, валютні курси та умови обміну валют.

Методи державного регулювання економіки поділяються на:

Адміністративні:

- організаційно структурна перебудова;
- планово-виробничий контракт з підприємством організацією;
- забезпечення паливними та природними ресурсами.

Економічні:

- податкова політика;

- норми і нормативи;
- регулювання цін;
- валютне регулювання;
- регулювання кооперації.

Донорські:

- державні дотації;
- податкові пільги;
- пільгові кредити.

Протекціоністські:

- захист від зовнішньої конкуренції;
- квоти і ліцензії;
- сприяння розвитку національної науки, техніки та технологій.

2. Правові та адміністративні методи регулювання економіки.

Правове регулювання – це діяльність держави з встановлення обов’язкових для виконання юридичних норм (правил) поведінки суб’єктів права.

Правові методи регулювання розвитку економіки передбачають прийняття законів і законодавчих актів Верховної Ради України, видання указів Президента, а також вироблення механізму їх реалізації і контролю.

Закони, законодавчі та нормативні акти визначають об’єкт і зміст регулювання, відповідальність юридичних і фізичних осіб у разі їх невиконання. Закони виконують функцію довгострокового правового регулювання, а укази, нормативні акти, як правило, — короткострокового, або оперативного.

Предметом правового регулювання економіки є:

- відносини між державою і суспільством, громадянами, суб’єктами господарської діяльності;
- відносини «всередині» держави, між її органами з приводу розподілу повноважень, визначення їхнього правового статусу;

- відносини між суб'єктами господарської діяльності (виробник – посередник, замовник – підрядник, боржник – кредитор, власник – орендар і т. ін.

- економічні відносини між людьми, залученими в державно-управлінські процеси як з приводу професійного виконання обов'язків державних службовців, так і з причин звернення до державних органів для вирішення будь-яких власних проблем.

Адміністративні методи ДРЕ – це інструменти прямого впливу держави на діяльність суб'єктів ринку. Їхні ознаки: прямий вплив державного органу або посадових осіб на дії виконавців через встановлення їхніх обов'язків, норм поведінки та віддавання команд; безальтернативний вибір способів розв'язування завдань, варіанта поведінки; обов'язковість виконання наказів розпоряджень; відповідальність суб'єктів господарювання за ухилення від виконання наказів.

3. Економічні методи державного регулювання суспільно-господарського розвитку.

Економічні методи регулювання — це система прийомів і способів прямого впливу та його напряду на суспільно-господарський розвиток з дотриманням вимог економічних законів за певних товарно-грошових відносин і з використанням інших економічних важелів задля створення умов, що забезпечують досягнення високих економічних результатів.

За допомогою економічних методів створюються економічні умови, що стимулюють прагнення досягати у праці високих результатів. їх застосування передбачає порівняння витрат і результатів. До економічних методів регулювання належать прогнозування, планування, програмування, матеріальне стимулювання і санкції, фінансування й кредитування, використання таких економічних категорій, як заробітна плата, собівартість, прибуток, ціна та ін.

Економічне регулювання здійснюється інструментами фіксальної, бюджетної, податкової, грошово-кредитної, амортизаційної та інших напрямів державної економічної політики.

4. Способи державного регулювання економіки.

У вивченні способів державного регулювання економічного розвитку виокремлюють три основні напрямки: автоматичні регулятори, антициклічне регулювання, державне програмування.

Автоматичні регулятори — це сукупність важелів, що пов'язані з економічною діяльністю держави і діють автономно незалежно від актів державної політики.

До найпоширеніших автоматичних регуляторів належать різні форми оподаткування та допомоги безробітним. Основна частина автоматичних регуляторів — податки. Їх антициклічна дія полягає в тому, що в разі зменшення доходів сума зборів автоматично скорочується, якщо ціни при цьому не підвищуються.

Державні видатки зростають більш-менш автоматично. Оскільки податки реагують на циклічну динаміку відтворення одразу, тоді в періоди криз, як правило, спостерігається дефіцит державного бюджету, а в разі підйому доходи переважають видатки.

Отже, автоматичні регулятори можуть дещо пом'якшити кризу, але не спроможні їй запобігти. Якщо криза досить гостра і тривала, регулятори не можуть автоматично кардинально змінити її характер.

Механізм економічного розвитку — це складна система економічних відносин і зв'язків, що охоплює всі сфери суспільно корисної діяльності та всі структурні підрозділи національного комплексу.

Література:

1. Геєць В.М. Економіка України — стратегія і політика довгострокового розвитку. — К.: Фенікс, 2003.
2. Господарський кодекс України. — К, 2004.
3. Державне регулювання економіки: Навч. посібник / С.М.Чистов, А.Е.Никифоров, Т.Ф. Куценко та ін. — К.,2005.

Тема 6. Норми і система нормативів державного регулювання

економіки

1. Система соціально-економічних норм і нормативів та принципи їх розрахунку.

Соціально-економічні норми і нормативи — один із найважливіших засобів державного регулювання. Вони є базовим елементом при розробленні територіальних планів, а також при обґрунтуванні плану розвитку країни загалом.

Розрахунок нормативів споживання платних послуг базується на двох принципах.

Перший принцип — вибір основного чинника, що визначає розмір потреб у певному виді послуг. Наприклад, для розроблення нормативів споживання послуг житлово-комунального господарства — це забезпеченість житловою площею на мінімальному рівні, для ремонтно-будівельних видів побутових послуг — забезпеченість одягом, меблями, складною побутовою технікою.

Другий принцип — облік демографічних характеристик населення країни. Нормативи споживання окремих видів платних послуг розробляють з розрахунку на сім'ю (наприклад, послуги з будівництва та ремонту будинків і квартир, ремонту і обслуговування транспортних засобів, складної побутової техніки, послуги житлового господарства, значна частина послуг зв'язку).

Для розроблення нормативів споживання товарів і платних послуг застосовуються такі методи.

Нормативний метод. Передбачає мінімальні норми харчування, забезпеченості товарами тривалого використання, нормативи розвитку мережі установ комунально-побутового та соціально-культурного обслуговування населення, нормативи охоплення населення чи окремих його контингентів різними видами платних послуг (забезпеченість дітей послугами дитячих дошкільних закладів, відвідування медичних установ і закладів культури, нормативна кількість місць у закладах відпочинку і т. ін.), а також нормативи забезпеченості житловою площею, комунальними послугами, телефонами,

нормативами споживання газу, електроенергії, води.

Статистичний метод. На початковій стадії розроблення нормативів здійснюють аналіз із метою виявлення закономірностей споживання товарів і платних послуг за їх видами, а також аналізують динамічні ряди показників доходів населення, споживчих витрат, матеріали бюджетних обстежень.

Евристичний метод. Для формування рівня раціонального споживання платних послуг використовують експертні оцінки із залученням матеріалів соціологічних досліджень.

2. Схема визначення основних параметрів нормативного планування соціальної інфраструктури.

Загальна схема визначення основних параметрів нормативного планування соціальної інфраструктури передбачає використання наступних даних:

- чисельність населення, його динаміка, сімейний та віковий склад на початок і кінець розрахункового періоду загалом по території та за її підрозділами, а також види поселень;

- наявність об'єктів невиробничої сфери та їх потужність у натуральному обчисленні на початок розрахункового періоду в усіх територіальних підрозділах регіону, а також її умовне якісне оцінювання;

- обсяги введення в дію об'єктів невиробничого призначення на початковій стадії розрахункового періоду загалом по регіону, за його підрозділами і видами поселень;

- розміри вибуття об'єктів матеріальної бази соціальної інфраструктури, у тому числі в попередні роки та за прогнозом;

- нормативна частка кошторисної вартості будівництва об'єктів соціальної інфраструктури, яку розробляють головні організації та відомства;

- обґрунтований облік стану та прогнозу розвитку конкретної галузі соціальної сфери, характерної для певного територіального підрозділу.

3. Економіко-екологічні норми і нормативи державного регулювання природокористування.

Економіко-екологічне нормування здійснюється з метою встановлення комплексу обов'язкових норм, правил, вимог щодо охорони природного середовища, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки. Згідно зі ст. 33 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища" діюча система екологічних нормативів охоплює:

нормативи екологічної безпеки (гранично допустимі концентрації (ГДК) забруднюючих речовин у навколишньому природному середовищі, гранично допустимі рівні акустичного, електромагнітного, радіаційного та іншого фізичного впливу на навколишнє середовище, гранично допустимий вміст шкідливих речовин у продуктах харчування; гранично допустимі викиди (ГДВ) та скиди (ГДС) у навколишнє середовище забруднюючих хімічних речовин, рівні шкідливого впливу фізичних і біологічних факторів);

нормативи використання природних ресурсів;

нормативи платежів і тарифів за використання природних ресурсів і забруднення навколишнього середовища.

Нормативи екологічної безпеки є державними загально-нотехнічними стандартами.

Нормативами екологічної безпеки водних ресурсів, що використовуються для господарсько-питних і культурно-побутових потреб, є ГДК хімічних речовин у водоймах. Ці концентрації не повинні прямо або побічно впливати на організм людини протягом її життя та на здоров'я наступних поколінь, а також погіршувати гігієнічні умови водокористування.

Нормативні екологічні показники дають змогу органам охорони навколишнього середовища впливати на виробничі процеси з високим техногенним навантаженням, на процеси надходження забруднень у довкілля. Ці показники стали ефективним засобом регулювання охорони природного середовища та використання природно-ресурсного потенціалу. Вони об'єднані у групу показників ГДВ і ГДС у природне середовище забруднюючих хімічних речовин.

Література:

1. Ковтун О.І. Державне регулювання економіки: Навч. посіб. - Л.: Новий світ — 2000, 2006. — 432
2. Стеченко Д.М. Державне регулювання економіки: Навч. посіб. — К.: Знання, 2007. — 271 с.
3. Швайка Л.А. Державне регулювання економіки: Підручник. – Київ: Знання. – 2008.

Тема 7. Засоби державного регулювання економіки

1. Державний бюджет — головний засіб регулювання економіки.

Державний бюджет – це річний план утворення і використання фінансових ресурсів для забезпечення функцій, які здійснюються органам державної влади.

Державним бюджетом, як контрольованим грошовим фондом країни, розпоряджається уряд.

Провідне місце в системі регулювання економіки держави, створення сприятливого фінансового середовища для швидкого розвитку ринкових відносин, забезпечення макро-економічної рівноваги в економіці належить бюджету. Він є невід'ємною частиною ринкових відносин і одночасно важливим інструментом реалізації державної політики. Бюджет як одна з ланок фінансової системи відображає виробничі відносини, відтворює відносини розподілу, опосередковує рух грошової маси.

Функції державного бюджету:

- збільшує або зменшує сукупний попит;
- виконує перерозподільну функцію;
- стимулює або гальмує виробництво шляхом вибору певної системи оподаткування;
- забезпечує покриття касових збитків підприємств, які внаслідок певних об'єктивних причин є збитковими, однак функціонування яких зумовлене суспільними потребами;
- забезпечує фінансову допомогу в розвитку окремих галузей і сфер

діяльності;

- збалансовує бюджети нижчих рівнів.

2. Функція місцевих бюджетів у регулюванні економічних відносин.

Важливою ланкою бюджетної системи є місцеві бюджети. Місцевий бюджет відповідно до Бюджетного кодексу України містить у собі надходження і витрати на виконання повноважень органів влади МДА та органів місцевого самоврядування. Ці надходження і витрати складають єдиний баланс відповідного бюджету.

Головними функціями місцевих бюджетів є:

- формування грошових фондів для забезпечення діяльності місцевих органів влади;
- розподіл і використання грошових коштів між галузями економіки;
- контроль за фінансово-господарською діяльністю підприємств (установ організацій), підвідомчих органам місцевого самоврядування.

При розподілі доходів між ланками і видами бюджетів потрібно дотримуватись таких вимог:

- єдність бюджету і державного плану соціально-економічного розвитку України;
- забезпечення кожного бюджету стійкими доходами, які тісно пов'язані з економічною соціальною і екологічною ситуацією регіону;
- збалансованість кожного бюджету незалежно від обсягу його закріплених дохідних джерел;
- підвищення зацікавленості державних і місцевих органів в успішному виконанні планів надходжень загальнодержавних доходів і зборів (податкових і неподаткових) на території відповідної місцевої ради;
- забезпечення рівномірності надходження коштів і усунення можливих касових розривів унаслідок неспівпадання термінів здійснення видатків і отримання доходів.

У межах регіональної політики держава здійснює регулювання міжбюджетних відносин, метою якого є забезпечення відповідності між

повноваженнями на здійснення видатків, закріплених законодавчими актами України за бюджетами, та бюджетними ресурсами, які повинні забезпечувати виконання цих повноважень.

3. Податки як засіб державного впливу на соціально-економічний розвиток країни.

Податки є одним з найважливіших видів державних доходів, що їх одержує держава на підставі своїх владних повноважень.

Податок – це обов’язків платіж, який стягується до бюджету з юридичних осіб і громадян.

Податки поділяються на прямі та непрямі. Непрямі податки за своєю суттю є податками на споживання. Вони відіграють незначну регулюючу роль, проте надійно формують дохід бюджету, забезпечують його стабільність. Мобілізація цих податків значною мірою зменшує приховування доходів від оподаткування. Зі зростанням ролі державного регулювання економіки непрямі податки менш придатні для вказаної мети.

Прямі податки здебільшого виконують регулюючі функції щодо розвитку підприємництва. У прямих податках об’єктивно закладені суттєві стимулюючі можливості. Цим пояснюється широке використання та постійне вдосконалення механізму їх сплати в країнах, які орієнтовані на розширення та підвищення ефективності суспільного виробництва.

Основними функціями податків є: фіксальна, соціальна та регулювальна.

4. Напрямки вдосконалення системи державного оподаткування.

І світова, і вітчизняна практика свідчить, що збільшення ставки оподаткування є досить суперечливим фактором. Вплив податків на інфляцію залежить від загального стану економіки, рівня розвитку ринкових форм. Якщо підприємець спроможний компенсувати підвищення податків підвищенням цін, то таке підвищення буде інфляційним (до того ж ринок має сприйняти відповідне підвищення ціни).

Ставка податку може бути такою, що нову ціну ринок не сприйме. У цьому разі товаровиробник утратить інтерес до нарощування чи навіть

стабілізації виробництва (незалежно від рівня цін). Теоретично за нормальних ринкових відносин підвищення податків призводить до підвищення цін або до погіршення економічного стану виробника.

Антиінфляційний ефект збільшення податків був би відчутний, якби отримані внаслідок цього кошти держава блокувала на певному рахунку.

Дефляційна спрямованість податкової політики передбачає активне використання всіх видів податків, аби забезпечити сталу базу формування доходів бюджету з їх одночасним індексуванням.

Відомий засновник податкової системи США Лаффер довів, що податкова ставка впливає на ділову активність і базу оподаткування через економічні стимули. Він визначив оптимальні розміри ставок податку на балансовий прибуток, які мають становити 30—35 %, аби задовольнялись інтереси виробника, що підтверджується світовою практикою.

5. Ціни і сутність цінового регулювання.

Ціноутворення - це процес обґрунтування, затвердження та перегляду цін і тарифів, визначення їх рівня та співвідношення.

Ціна – це грошове вираження вартості товарів, послуг та ресурсів.

Функції цін:

облікова – забезпечує облік результатів господарювання;

стимулююча – сприяє раціональному використанню ресурсів;

розподільча – впливає на розподіл ресурсів, доходів і фінансів;

регулююча – через неї здійснюється збалансування між попитом та пропозицією.

В умовах ринку ціна є гнучкою

6. Державне регулювання цін.

Державне регулювання цін і тарифів в Україні здійснюється відповідно до Закону України «Про ціни і ціноутворення» та внесених до нього змін.

Вільні ціни займають дедалі більшу частку в загальній кількості цін. Заходи впливу на ціноутворення стали невід'ємними складовими системи державного регулювання економіки багатьох країн світу з ринковою

економікою.

Напрями державного регулювання цін:

- регулювання цін лише з урахуванням природних монополій (енергетика, транспорт, житлово-комунальні послуги) та деяких штучних монопольних компаній, які диктують цінові вимоги;
- забезпечення державного контролю за ціноутворенням щодо співвідношення внутрішніх і світових цін;
- здійснення систематичного державного контролю за рівнем цін на продукцію базових галузей (гірничорудної, металургійної, хімічної);
- контроль з боку держави за цінами на продукцію, що реалізуються посередницько-торговельними підприємствами.

7. Державне регулювання фондового ринку.

Ціні папери – це грошові документи, що засвідчують право володіння або відносини позики, визначають взаємовідносини між собою, яка їх випустила та їх власником і передбачають, як правило, виплату доходу у вигляді дивідендів або процентів, а також можливість передачі грошових та інших прав, що впливають з цих документів, іншим особам.

В Україні фондовий ринок ще не набув ознак традицій та правил роботи, що зумовлюють необхідність приведення в дію системи ефективного його регулювання і насамперед із боку держави. Система регулювання фондового ринку має охоплювати всіх учасників фондового ринку і забезпечувати здійснення ними своєї діяльності відповідно до встановлених правил.

Розподіл функцій і повноважень між державними органами і саморегульованими організаціями зумовлений рівнем розвитку фондового ринку, культурними та історичними традиціями кожної країни, особливостями законодавства, яке в різних країнах відрізняється за ступенем жорсткості, соціальною та правовою культурою суспільства, а також рівнем організації професійних об'єднань учасників фондового ринку, здатних взяти на себе значну частину роботи щодо регулювання діяльності на ньому.

На нинішньому етапі державної політики становлення фондового ринку в

Україні перед органами регулювання стоїть багато завдань, насамперед:

необхідність подолання роздрібненості функцій багатьох державних органів, які регулюють ринок цінних паперів;

прискорене, випереджаюче створення жорсткої регулятивної інфраструктури ринку та її правової бази як способу обмежити ризики для інвесторів;

закріплення в правовій базі фондового ринку заходів щодо відповідальності за виконання встановлених правил;

введення до законодавства загальноприйнятої в економічній теорії класифікації цінних паперів на пайові, боргові та похідні цінні папери, що значно розширило б правову основу обігу цінних паперів в Україні з урахуванням нагальних потреб фондового ринку на постприватизаційному етапі його розвитку та в майбутньому;

упорядкування, систематизація правової бази, її облік, оскільки існуючий величезний масив нормативних актів не дає змоги вільно користуватися ними спеціалісту;

вжиття заходів щодо легалізації тіньового капіталу, запобігання відпливу капіталу за кордон та забезпечення прозорості й цілісності фондового ринку;

необхідність термінової організації податкового законодавства щодо інвестицій, оскільки існуюча невизначеність сприяє різному тлумаченню діючих законів на користь представників податкових органів;

гармонізація українських і міжнародних стандартів, що використовуються на ринку;

створення системи інформації про стан фондового ринку та забезпечення її відкритості для інвесторів;

запобігання негативному впливу на фондовий ринок інших видів державного регулювання (монетарного, валютного, фіскального, податкового);

попередження надмірного випуску державних цінних паперів, що відволікає частину грошового пропонування інвестиційних ресурсів на

покриття непродуктивних витрат;

державна підтримка освіти в галузі фондового ринку;

пріоритетне виділення державою фінансових і матеріальних ресурсів для запровадження ринку;

злам психології операторів, діючих на ринку, спрямованої нині на обхід, пряме порушення державних настанов і на повне неприйняття ролі держави як гаранта безпеки бізнесу і дрібних інвесторів.

8. Державне замовлення як інструмент регулювання виробництва.

Одним з ефективних регуляторів прямої дії на виробництво є державне замовлення (завдання на виготовлення, поставку промислової, спеціальної та сільськогосподарської продукції, продовольчих і непродовольчих товарів народного споживання, виконання робіт і надання послуг за номенклатурою і в обсягах, що забезпечують реалізацію державних і міждержавних цільових програм, виконання міжурядових угод і створення державних резервів).

Формування державних замовлень і координаційну роботу щодо їх розміщення покладено на Міністерство економіки України, яке узагальнює заявки, що надходять від потенційних державних замовників, за обсягами продукції та їх вартістю і подає їх до Міністерства фінансів України. Державне замовлення як засіб державного регулювання охоплює підприємства всіх форм власності. Вони можуть подавати до органів Державної виконавчої влади, які формують державне замовлення, пропозиції щодо внесення їх продукції до державного замовлення.

Державні замовники в межах затверджених обсягів державних замовлень (і відповідних коштів) самостійно розміщують замовлення на поставку продукції для державних потреб. При цьому виконавців обов'язково відбирають на конкурсних засадах.

Контроль за виконанням державних замовлень здійснюють державні замовники та Міністерство економіки України. Основним документом, що визначає права та обов'язки сторін щодо виконання державного замовлення, є державний договір — контракт.

9. Мито і митні податки в системі державного регулювання.

Мито — це податки, що встановлюються на імпорتنі, а в окремих випадках і на експортні товари. Виокремлюють такі два види мита: фіскальне і протекціоністське. Перше застосовується до товарів, які не виробляються підприємствами України, з метою забезпечення державного бюджету податковими надходженнями; друге — для зменшення переваг іноземного виробника на українському ринку відносно місцевого виробника.

Залежно від способу визначення мита поділяються на такі види:

- адвалорні, що розраховуються у відсотках до тарифної вартості товарів та інших предметів;

- специфічні, що обчислюються у встановленому грошовому розмірі на одиницю товарів та інших предметів, за які сплачується мито;

- комбіновані, що об'єднують адвалорні та специфічні мита.

У країнах, що розвиваються, рівень мита значно вищий, оскільки вони мають захистити власну промисловість від іноземної конкуренції. Деякі країни в умовах загострення конкуренції на світовому ринку вважають за краще значно підвищувати тарифні ставки на окремі товари. Ставки митних тарифів змінюються під впливом процесів, що відбуваються в економіці окремих країн і світового господарства загалом.

До митних податків належать прикордонний, що ним оподатковуються товари при перетині кордону ряду країн; збори, пов'язані з оформленням документів на митниці, митним оглядом товару, перевіркою його якості; портові, статистичні, фітосанітарні та ін.

10. Квоти, ліцензії в регулюванні зовнішньоекономічної діяльності.

До найпоширеніших інструментів регулювання зовнішньоекономічної діяльності належать квоти і ліцензії. Це нетарифні засоби регулювання, що застосовуються майже в усіх розвинених країнах і країнах, що розвиваються.

Ліцензія експортна (або імпортна) — це оформлене належним чином право на експорт (імпорт) товарів або валютних коштів з метою інвестування чи кредитування протягом установленого терміну.

Системи ліцензування, що застосовуються в різних країнах, відзначаються великим різноманіттям форм і процедур.

Загальноприйнятими є такі ліцензії:

відкрита (індивідуальна) — дозвіл на експорт (імпорт) товару протягом певного проміжку часу (щонайменше один місяць) з визначенням його загального обсягу;

генеральна — відкритий дозвіл на експортні (імпортні) операції щодо певного товару (товарів) з певною країною (групою країн) протягом періоду дії режиму ліцензування стосовно цього товару (товарів);

разова (індивідуальна) — разовий дозвіл, що має плановий характер і видається для здійснення кожної операції конкретним суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності на період, не менший за необхідний для здійснення експортної (імпортної) операції.

Квота експортна (імпортна) — це обмежений обсяг певної категорії товарів, який дозволено експортувати з території країни (або імпортувати на територію країни) протягом певного часу і який має натуральне або вартісне вираження.

Розрізняють квоти глобальні, групові та індивідуальні.

Глобальні квоти встановлюють на товар (товари) без зазначення конкретної країни (групи країн), куди товар (товари) експортується або з яких він (вони) імпортується.

Групові квоти встановлюють на товар (товари) з зазначенням країн, куди товар (товари) експортується або з яких він (вони) імпортується.

Індивідуальні квоти встановлюють на товар (товари) з зазначенням конкретної країни, куди товар (товари) може експортуватись або з якої він (вони) може імпортуватись.

У межах установлених квот експорт та імпорт товарів здійснюються за ліцензіями, виданими уповноваженими на те державними організаціями. Копії ліцензій додаються до митних декларацій для пропускання товарів через кордон.

Література:

1. Геєць В.М. Економіка України — стратегія і політика довгострокового розвитку. — К.: Фенікс, 2003.
2. Господарський кодекс України. — К, 2004.
3. Державне регулювання економіки: Навч. посібник / С.М.Чистов, А.Е.Никифоров, Т.Ф. Куценко та ін. — К.,2005.
4. Єщенко П.С., Кваснюк Б.Є., Бірюков О.А. Нова модель держави. - Слов'янськ, 2002. - 143 с.
5. Ковтун О.І. Державне регулювання економіки: Навч. посіб. - Л.: Новий світ — 2000, 2006. — 432 с.
6. Конституція України.- К., 1996.
7. Мельник А., Крупка М., Залога З. Державне регулювання економіки: Підручник. — Львів, 1999.

Тема 8. Сфери й об'єкти державного регулювання

1. Виробнича діяльність як сфера державного регулювання.

Промислове виробництво – одна з найголовніших ланок національної економіки, яка забезпечує життєві інтереси країни, її економічну безпеку, соціальний та культурний рівень життя народу.

Державне регулювання виробничої діяльності в ринковій економіці — це процес застосування державою заходів для стимулювання діяльності виробничих підприємств усіх форм власності. Заходи державного впливу можна визначити як економічну політику. Ринок як система товарно-грошових відносин виробників і споживачів визначає напрямки і розміри виробництва шляхом урівноваження попиту і пропозиції. Однак ринковий саморозвиток виробництва і споживання має циклічний характер.

Серед чинників, які стримують процеси розвитку виробництва, найважливішими є незадовільний стан промислових підприємств, зумовлений: втратою обігових фондів, наявністю заборгованості підприємств, звуженням

внутрішнього ринку промислової продукції, спадом інвестиційної активності, обмеженими можливостями структурної перебудови.

2. Регулювання міжгалузевих і міжрегіональних пропорцій.

Під постійним контролем держави мають перебувати найважливіші міжгалузеві пропорції, передусім співвідношення темпів розвитку добувних і переробних галузей.

Міжгалузевий народногосподарський комплекс – це єдина господарська система, яка включає в себе групу взаємопов'язаних галузей і забезпечує потребу народного господарства в певному виді кінцевої продукції (послуг).

Теоретично пропорції між промисловістю і сільським господарством визначаються такими чинниками:

загальним рівнем розвитку продуктивних сил у країні;

рівнем забезпеченості потреб сільського господарства в машинах, механізмах, устаткуванні, реманенті, мінеральних добривах, гербіцидах і матеріалах, будівельній та меліоративній техніці;

потребами сільської місцевості і сільського господарства в тепло- та електроенергії;

потребами в переробці, зберіганні та доведенні продукції сільського господарства і харчової промисловості до споживача.

У сучасному агропромисловому комплексі України заміщення живої праці має супроводжуватись одночасним упровадженням системи машин і механізмів, що допомогло б комплексно механізувати всі технологічні процеси в землеробстві і тваринництві. Нині ця система складається більш як із п'яти тисяч найменувань техніки, з яких промисловість освоїла випуск близько трьох тисяч.

До того ж економічні реформи, що розпочалися на селі, передусім трансформація власності, організація фермерських господарств, потребують структурної перебудови сільськогосподарського машинобудування, його поступової переорієнтації на випуск малогабаритної техніки.

Отже, основні пропорції між промисловістю і сільським

господарством мають складатися під впливом визначених часткових нормативно-структурних параметрів.

3. Державна підтримка малого підприємництва.

Підприємництво (або господарська комерційна діяльність) – це самостійна ініціатива, систематична, на власний ризик діяльність з виробництва продукції, виконання робіт і надання послуг з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

Підприємництво – це багатопланове явище, що його можна характеризувати під різним кутом зору: економічним, правовим, психологічним та іншими.

Принципи підприємницької діяльності:

- вільний вибір підприємцем видів підприємницької діяльності;
- самостійне формування підприємцем програми діяльності, вибору постачальників і споживачів продукції, що виробляється, залучення ресурсів, встановлення цін на продукцію послуги;
- вільний найм підприємцем працівників;
- комерційний розрахунок на власний комерційний ризик;
- вільне розпорядження прибутком, що залишається у підприємця після сплати податків, зборів та інших платежів, передбачених законом;
- самостійне здійснення підприємцем зовнішньоекономічної діяльності.

Мале підприємництво – це будь-яка комерційна (господарська, виробнича, фінансово-кредитна, науково-дослідна, інвестиційна, інформаційна, торговельна, посередницька та ін.) діяльність, що здійснюється малими організаційно-правовими формами, де середня чисельність працівників не перевищує встановлених граничних рівнів.

4. Державний вплив на інноваційну діяльність, науку і науково-технічний прогрес.

Інновація – це результат досягнень НТП, практичне застосування якого задовольняє суспільні потреби на якісно новому рівні. Метою інновації є отримання економічного, соціального, екологічного, науково-технічного або

іншого ефекту.

Інноваційна політика держави – це відношення держави до використання інновації для вирішення основних завдань соціально-економічного розвитку. Вона проявляється в діяльності державних органів, владних структур всіх рівнів по визначенню, організаційно-управлінському та ресурсному забезпеченню досягнення цілей перетворення продуктів наукової та науково-технічної діяльності в інновації та переходу господарських систем на інноваційний шлях розвитку.

До стимулів державного регулювання в науковій та науково-технічній діяльності належать:

- кредити, податкові та амортизаційні пільги;
- коригування антимонопольного законодавства;
- зовнішньоекономічні преференції;
- інформаційно-консультативна підтримка;
- інші фінансові пільги.

Наукова діяльність – це інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань. Головними її формами є фундаментальні та прикладні наукові дослідження.

Провідна роль науково-технічного прогресу в економічному зростанні стала зрозумілою для економічної науки тільки у другій половині ХХ ст.

Головні принципи державної науково-технічної політики

- демократизація та децентралізація управління у сфері науки і техніки;
- врахування вимог екологічної безпеки;
- підтримка (першочергова) науково-технічних робіт, що забезпечують вирішення найважливіших проблем розвитку України шляхом відбору науково-технічних пріоритетів;
- збалансованість розвитку фундаментальних і прикладних досліджень;
- підтримка конкуренції і підприємництва у науково-технічній сфері;
- створення і розвиток ринку науково-технічної продукції;
- участь науково-технічної громадськості у формуванні та реалізації

державної науково-технічної політики.

5. Державне регулювання іноземних інвестицій.

Залучення іноземного капіталу для інвестування економіки країни здійснюється за трьома основними формами:

- пряме інвестування через створення як підприємств з іноземним капіталом, так і спільних підприємств;
- продаж іноземним інвесторам цінних паперів;
- отримання кредитів, позик і гарантій міжнародних фінансових інституцій, країни, державних установ, банків тощо.

Правове регулювання інвестицій у ринковому господарстві на раціональному рівні охоплює:

антимонопольне законодавство;

законодавство про власність, в тому числі про іноземні інвестиції;

банківське і валютне законодавство;

податкове законодавство;

законодавство про працю і соціальний захист окремих верств населення;

- законодавство про охорону природи.

Міждержавне регулювання інвестицій здійснюється на

двосторонньому, регіональному і багатонаціональному рівні. В останньому випадку основними інструментами регулювання є міжнародні економічні організації: Міжнародний валютний фонд, Міжнародний банк реконструкції і розвитку, Міжнародна фінансова корпорація, Багатостороннє агентство гарантування інвестицій, Організація економічного співробітництва та ін. Особливу роль у цьому процесі відіграє Генеральна угода з тарифів і торгівлі, яка визначає режим іноземної присутності в національній економіці, а також регламентацію іноземних інвестицій для розвитку торгівлі.

6. Державне регулювання доходів і соціального захисту населення.

Регулювання доходів державою спрямоване на створення умов, які сприяють нормальному відтворенню робочої сили, нагромадженню людського

капіталу, посиленню мотивації найманих працівників до трудової діяльності, надання допомоги тим, хто не може забезпечити собі певного рівня доходу.

Регулюючи розподіл національного доходу між різними факторами виробництва, державні інституції найчастіше використовують інструменти, що впливають на рівень оплати праці, а також оподаткування.

Регулювання оплати праці включає встановлення мінімальної заробітної плати, норм і гарантій її виплати, умов та розмірів оплати праці керівників установ і організацій, що фінансуються з бюджету, регулювання фондів оплати праці підприємств-монополістів та ін. Використання податків як інструменту регулювання доходів передбачає встановлення неоподаткованого мінімуму, прогресивних ставок оподаткування, шкали оподаткування, бази оподаткування та пільг щодо оподаткування.

Соціальний захист населення слід розглядати як систему законодавчих, економічних, соціальних і соціально-психологічних гарантій.

Механізм соціального захисту населення ґрунтується на таких головних принципах:

- забезпечення соціальної справедливості у розподілі створеного національного продукту на основі подолання зрівняльних тенденцій та реалізації принципу оплати за працю;
- визнання особистих доходів головним джерелом підвищення соціального добробуту;
- надання економічної та моральної допомоги соціально вразливим верствам населення з урахуванням бюджетних можливостей державних і місцевих органів влади.

7. Вплив держави на розвиток соціальної інфраструктури.

Соціальна інфраструктура – це сфера, що безпосередньо забезпечує обслуговування різних потреб людини. Її можна характеризувати як комплекс галузей народного господарства, що виконують соціально-економічні функції обслуговування, задоволення матеріальних і духовних потреб населення, створення нормальних умов життєдіяльності.

До складу соціальної інфраструктури входять: житлове і комунальне господарство, торгівля і громадське харчування, транспорт і зв'язок, культура і мистецтво, освіта, охорона здоров'я, охорона довкілля, соціальне забезпечення і захист населення, зайнятість і безробіття, рівень та якість життя населення, споживчий ринок, реальні доходи тощо.

Ситуація, що склалась у соціальній сфері України, потребує активнішого втручання держави в регулювання процесів функціонування соціальної інфраструктури.

У конкретних галузях соціальної сфери державне регулювання здійснюється з урахуванням їх особливостей. Так, стосовно такого об'єкта, як житлове і комунальне будівництво, дії держави спрямовуються на забезпечення гарантій права громадян на житло шляхом розвитку будівництва житла за рахунок усіх джерел фінансування; розширення конкуренції у сфері виробництва, реконструкції, ремонту та обслуговування житла; захисту прав користувачів житла.

Держава має сприяти розширенню житлового будівництва в середніх і малих містах в селищах і в сільській місцевості за рахунок вирівнювання соціальної інфраструктури населених пунктів.

8. Державне регулювання туристичної сфери.

Вплив держави на формування туристичної сфери здійснюється різними шляхами і на різних територіальних рівнях — місцевому, регіональному, загальнонаціональному і навіть міждержавному. Об'єктами регулювання з боку держави є: формування потреб у відпочинку населення країни, регулювання його вільного часу, тривалість відпусток, формування і підтримка рекреаційного середовища, регулювання обсягів і напрямів туристських потоків, створення туристичної інфраструктури, підготовка кадрів для рекреаційно-туристичних комплексів, територіальна організація туристичної сфери, охорона рекреаційних ресурсів і заповідних територій.

Обсяг туристично-екскурсійних послуг є сумою доходів від продажу путівок на туристичні маршрути, туристичне й екскурсійне обслуговування.

Він залежить від кількості путівок та ціни однієї путівки.

Засоби цільового впливу держави на розвиток туристичної сфери розподіляються на прямі і непрямі. До прямих належать: законодавче регулювання туристичної діяльності та її зовнішнього середовища, створення і впорядкування спеціальних туристичних зон та пряме фінансування розбудови об'єктів туристичної інфраструктури. Непрямий вплив здійснюється через регулювання всіх галузей економіки країни.

9. Державне регулювання ринку праці.

Ринком праці називають систему відносин між роботодавцями і працездатним населенням, які передбачають переговори між ними, укладання трудових договорів (контрактів) щодо умов та кількості праці, заробітної плати тощо.

До адміністративних важелів регулювання ринку праці та зайнятості належать:

упровадження активної та пасивної політики на ринку праці України та її регіонів через організацію громадських робіт;

створення страхових фондів на випадок безробіття;

перекваліфікація робітників на потребу ринку і виплати допомоги та кредитів безробітним і членам їхніх сімей;

створення центрів з підготовки кадрів при центрах сприяння зайнятості.

Соціальні фактори становлення гнучкого ринку праці:

- зміна потреб працівників в умовах праці упродовж їх трудової діяльності;

- необхідність в періодичному оновленні знань;

- розширення професійних навичок;

- можливість вибору найзручнішого режиму робочого часу тощо.

Фактори, що впливають на формування національного ринку праці:

- демографічна ситуація;

- наявність трудового потенціалу;

- густота населення;
- міграційні процеси та ін.

10. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Зовнішньоекономічна діяльність – це сукупність відносин із зарубіжними державами, які ґрунтуються на принципах взаємодії вигоди, еквівалентного обміну і дотримання положень міжнародного права.

Особливості політики держави у сфері зовнішньоекономічних відносин:

- зовнішньоекономічна діяльність України ґрунтується на існуючому економічному потенціалі, структурі економіки, а пріоритетний розвиток отримують виробництва, які забезпечують науковий і технічний прорив на зовнішній ринок;
- передбачає розвиток туризму, відпочинку та інших видів послуг, залучення іноземних фахівців, розширення навчання та стажування закордоном поряд з розвитком товарообміну як найбільш розвиненого напрямку зовнішньоекономічної діяльності;
- надається підтримка суб'єктам господарювання у збереженні взаємних поставок продукції і товарів, вживаються заходи щодо запобігання реекспорту продукції, яка постачається;
- встановлюються взаємовигідний порядок проїзду транспорту, що належить юридичним та фізичним особам іноземних держав.

Зовнішньоекономічна політика — це діяльність, спрямована на розвиток і регулювання економічних відносин з іншими країнами, що передбачає: визначення стратегічних цілей держави у зовнішньоекономічних відносинах загалом, а також з окремими країнами та групами країн; вироблення методів і заходів, що забезпечують досягнення поставлених цілей і збереження досягнутих результатів.

Основне завдання зовнішньоекономічної політики — створити сприятливі економічні умови для розширеного відтворення всередині країни. Це завдання є спільним для більшості держав світу.

Державна зовнішня політика — це певна відповідь на посилення

впливу світового господарства на національний економічний розвиток.

Для регулювання зовнішньоекономічних відносин держава може використовувати певну систему інструментів, що поділяються на економічні та адміністративні.

Економічні інструменти за способом дії поділяються на інструменти прямої та опосередкованої (непрямої) дії. До інструментів прямої дії належать:

державні видатки (на створення нового виду послуг або фізичного об'єкта);

безпосередній контроль за економічними процесами (регулювання обсягу імпорту й експорту);

законодавчі постанови.

Характерна риса більшості інструментів непрямої дії полягає в тому, що вони впливають на вартісні пропорції господарства. Так, за допомогою податків можна знизити рівень експорту або імпорту певних товарів і послуг.

До економічних інструментів належать:

у галузі імпорту — митні тарифи, численні податки і збори з товарів, що ввозяться, та імпортні депозити;

у галузі експорту — пільгові кредити експортерам, гарантії, субсидії, звільнення від сплати податків і надання фінансової допомоги.

Адміністративні інструменти регулювання впливають безпосередньо на зовнішньоекономічні відносини:

ембарго (повна заборона зовнішньоекономічних операцій);

ліцензування;

квотування (кількісне лімітування ввезення або вивезення);

специфічні вимоги до товару, упаковки та маркування;

зобов'язання щодо самообмеження поставок експортерам.

Література:

1. Стеченко Д.М. Державне регулювання економіки: Навч. посіб. — К.: Знання, 2007. — 271 с.

2. Швайка Л.А. Державне регулювання економіки: Підручник. – Київ: Знання. – 2008.

Тема 9. Навколишнє середовище як специфічний об'єкт державної охорони і регулювання природокористування

1. Сутність навколишнього середовища як об'єкта державної охорони і регулювання природокористування.

Суть державного регулювання охорони навколишнього середовища визначається екологічною політикою держави. Вона має бути спрямована на перебудову відносин у системі "людина — суспільство — навколишнє середовище" з метою підтримання та створення сприятливих екологічних умов для проживання населення, забезпечення раціонального використання і відтворення природних ресурсів.

Державне регулювання цієї сфери має забезпечувати з боку держави систему гарантій екологічної безпеки, певною мірою впорядковувати систему управління в галузі природокористування, закладати підвалини гармонійного узгодження екологічних інтересів суспільства з інтересами його економічного розвитку.

У доповіді Міжнародної комісії з навколишнього середовища зазначається, що для досягнення стану сталого природного позитивного розвитку необхідними є такі умови:

- політична система, здатна забезпечувати участь широкої громадськості в прийнятті рішень;
- економічна система, яка б могла забезпечити розширене виробництво та технічний прогрес на власній міцній базі;
- соціальна система, здатна знімати напруження, що виникає внаслідок негармонійного економічного розвитку;
- система ефективного виробництва, орієнтованого на збереження еколого-ресурсної бази;

- технологічна система, яка б могла стимулювати постійний пошук нових рішень;

- міжнародна система, яка б сприяла налагодженню сталих торгових і фінансових зв'язків;

- достатньо гнучка, здатна до самокорекції, адміністративна система.

2. Національний рівень державного регулювання охорони природи та природокористування.

Органами регулювання у сфері природокористування на національному рівні є:

- Верховна Рада України;

- Міністерство охорони навколишнього середовища та ядерної безпеки;

- Міністерство економіки України;

- Міністерство України у справах науки та технологій;

- Держкомстат;

- Державний комітет зі стандартизації, метрології та сертифікації;

- Державний комітет з гідрометеорології;

- Держкомводгосп;

- Мінлісгосп;

- Державний комітет з геології та використання надр;

- Держкомзем;

- Мінрибгосп;

- Міністерство охорони здоров'я;

- Міністерство юстиції України

На національному рівні до функцій управління природоохоронною діяльністю належать такі:

- розробляється економічний механізм природокористування;

- проводиться державна екологічна експертиза;

- регулюються використання природних ресурсів і запобігання забрудненню навколишнього середовища;

- здійснюється політика щодо зон надзвичайних економічних ситуацій;
- визначаються нормативи якісного стану природних ресурсів;
- формуються та використовуються державні позабюджетні фонди охорони навколишнього середовища;
- здійснюється державний контроль за дотриманням природоохоронного законодавства, зокрема ядерної та радіаційної безпеки тощо.

На національному рівні укладаються угоди щодо законодавчого забезпечення охорони навколишнього середовища, розроблення та впровадження еколого-економічних норм і нормативів, організаційного та економічного механізмів природокористування, виділення бюджетних коштів на природоохоронні цілі, прийняття та фінансування державних екологічних програм, надання природо-користувачам пільг і створення системи обмежень у використанні природноресурсного потенціалу і т. ін.

3. Регіональний рівень управління охороною природи та природокористування.

На регіональному рівні управління охороною природи та природокористуванням включає такі функції:

- регулює використання природних ресурсів регіону;
- визначає нормативи забруднення природного середовища (встановлює нормативи ГДВ, ГДС і розміщує відходи);
- упроваджує економічний механізм природокористування;
- впроваджує моніторинг та веде облік об'єктів природокористування і забруднення довкілля;
- проводить державну екологічну експертизу;
- контролює дотримання природоохоронного законодавства;
- досліджує стан навколишнього середовища;
- розробляє програми впровадження природоохоронних заходів, визначає та реалізує інвестиційну політику;

інформує населення та заінтересовані організації з екологічних питань.

Державна регіональна еколого-економічна політика має ґрунтуватися на принципах дотримання загальнонаціональних екологічних пріоритетів; забезпечення розмежування повноважень між центральними та місцевими органами державної влади за принципом верховенства загальнодержавних законів; урахування екологічних інтересів регіонів, зокрема за межами України, відповідно до міждержавних угод; фінансового та матеріального самозабезпечення природоохоронної діяльності регіонів.

4. Місцевий рівень управління природоохоронною діяльністю.

Місцеві Ради народних депутатів:

- забезпечують реалізацію екологічної політики України, екологічних прав громадян;
- дають змогу на розміщення з урахуванням екологічних вимог на підвідомчій території підприємств, установ і організацій;
- затверджують з урахуванням вимог проекти планування й забудови населених пунктів, їх генеральні плани та схеми промислових вузлів;
- видають і скасовують дозволи на окреме спеціальне використання природних ресурсів місцевого значення;
- затверджують місцеві екологічні програми;
- організовують вивчення навколишнього природного середовища;
- створюють і визначають статус позабюджетних, резервних, у тому числі валютних, фондів для фінансування програм та інших заходів з охорони навколишнього природного середовища;
- організовують у разі необхідності проведення екологічної експертизи;
- інформують населення про стан навколишнього природного середовища;
- організовують роботу з ліквідації екологічних наслідків аварії, залучають до цих робіт підприємства, установи та організації та окремих громадян;
- приймають рішення про організацію територій та об'єктів природно-

заповідного фонду місцевого значення та інших територій, що підлягають особливій охороні;

- здійснюють контроль за дотриманням законодавства про охорону навколишнього природного середовища;

- припиняють господарську діяльність підприємств, установ та організацій місцевого підпорядкування, а також обмежують чи припиняють діяльність не підпорядкованих Радам підприємств, установ та організацій у разі порушення ними законодавства про охорону навколишнього природного середовища;

- координують діяльність відповідних спеціально вповноважених місцевих органів управління в галузі охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів на території місцевої Ради народних депутатів.

Тема 10. Розмежування функцій державного регулювання за рівнем управління

1. Державний рівень управління економікою і його функції.

Підвищення рівня управління економікою та ефективності її регулювання значною мірою залежить від узгодженості й стабільності в розподілі повноважень між державою та її суб'єктами.

Діяльність центральних органів державного управління має бути спрямована на розв'язання перспективних завдань соціально-економічного розвитку держави, організацію пошуку та оцінювання альтернатив довгострокового економічного розвитку, а також розробку програм, що реалізують визначені пріоритети.

Державної підтримки потребують види діяльності, що не можуть бути забезпечені на засадах самоорганізації суб'єктів господарювання, а саме: науково-технічна та освітня діяльність; створення транспортної та інформаційної структури.

Держава має підтримувати також розвиток високотех-нологічних

виробництв, що мають експортний потенціал і широкі перспективи інтеграції у світові господарські зв'язки.

Визначальним напрямком удосконалення системи державного управління та її переорієнтації на державне регулювання економіки є перехід з балансової на програмно-цільову технологію планування.

2. Регіональний рівень управління і його функції.

В основі розподілу повноважень між рівнями влади лежать три основні принципи:

- визначення компетенції державної влади і місцевого самоврядування;
- підпорядкування в системі органів державної виконавчої влади і у сфері реалізації делегованих повноважень державної виконавчої влади;
- взаємодія різних рівнів державної виконавчої влади і місцевого самоврядування та представницьких органів в областях районах.

Інструментами державного регулювання економіки на регіональному рівні можуть бути: прогноз соціально-економічного розвитку регіону на середньострокову перспективу (п'ять — десять років); комплексні програми соціально-економічного розвитку регіону (на рік, три — п'ять років); схеми регіонального планування; місцеві цільові (галузеві) програми.

Основними складовими елементами механізму державного регулювання розвитку є:

- нормативно-правова база;
- реалізація ДПРЕСР України, державних регіональних а також програм соціально-економічного розвитку відповідних адміністративно-територіальних утворень;
- бюджетно-фінансове регулювання регіонального розвитку та селективна підтримка окремих регіонів з боку держави;

3. Регулювання діяльності підприємств.

Регулювання економічних процесів на рівні підприємства забезпечується шляхом розроблення планів або бізнес-планів його розвитку. При цьому в перехідний до ринку період, коли переважає державний сектор економіки,

доцільно розширювати межі планово-економічної діяльності безпосередньо на підприємствах і водночас на один-два роки посилювати директивний вплив з боку держави, що передбачає встановлення обов'язкових для виконання контрольованих показників.

Послідовність розроблення плану на підприємствах є такою:

- визначають попит і потреби у продукції, що виробляється чи може бути вироблена;
- визначають можливості забезпечення виробництва матеріально-технічними ресурсами (передусім сировиною, матеріалами, енергоносіями) централізовано або за прямими договорами;
- передбачають можливості збуту продукції;
- перевіряють збалансованість прийнятих обсягів з наявними потужностями і технічним забезпеченням;
- розраховують очікувані фінансові результати виробництва з урахуванням дії державних економічних важелів (зокрема державного контракту), що запроваджуються у плановому періоді;
- прогнозують обсяги виробництва продукції та укладають попередні договори на її поставку.

Література:

1. Бюджетний кодекс України. – К., 2004.
2. Господарський кодекс України. – К., 2004.
3. Ковтун О.І. Державне регулювання економіки: Навч. посіб. - Л.: Новий світ — 2000, 2006. — 432.
4. Конституція України.- К., 1996.
5. Михасюк ІР., Швайка Л А. Державне регулювання економіки. — Л.: Магнолія плюс, 2006. — 220 с.
6. Стеченко Д.М. Державне регулювання економіки: Навч. посіб. — К.: Знання, 2007. — 271 с.
7. Швайка Л.А. Державне регулювання економіки: Підручник. – Київ: Знання. – 2008.

Тема 11. Інструменти державного регулювання економіки

1. Закони та законодавчі акти.

Одна з найважливіших функцій держави в умовах ринкової економіки — створення і регулювання правової основи її функціонування.

Правове регулювання – це діяльність держави з встановлення обов'язкових для виконання юридичних норм (правил) поведінки суб'єктів права.

Створюючи законодавчу базу, держава встановлює "правила гри", або юридичні принципи економічних відносин, виконувати які зобов'язані всі контрагенти економічної діяльності — виробники, споживачі, держава.

Правове регулювання розвитку економіки України здійснюється через прийняття законів і законодавчих актів Верховної Ради України, нормативних актів уряду (декретів, постанов), видання указів Президента, нормативних актів Національного банку України, а також вироблення механізму їх реалізації та контролю. Закони, законодавчі та нормативні акти визначають об'єкт і зміст регулювання, відповідальність юридичних і фізичних осіб у разі їх невиконання.

Зміни та доповнення до законів передбачаються відповідними законодавчими актами, постановами Верховної Ради України, постановами і декретами Кабінету Міністрів України.

2. Прогнозування та планування в забезпеченні державного регулювання економіки.

Орієнтація на ринкові умови господарювання зумовлює необхідність перебудови системи планування відповідно до вимог перехідного періоду. Однак поспішні дії вищих органів у цьому напрямку не завжди були успішними.

Сподіваючись на ринкове саморегулювання (як показує світовий досвід, майже всі країни віддали перевагу державному регулюванню), Україна почала поступово відмовлятися від важелів планового впливу на економіку.

В основі економічної політики держави об'єктивно лежить план дій, послідовність певних заходів. Проте має існувати інструмент реалізації такої політики, у протилежному разі прийняті закони, законодавчі акти та інструктивні матеріали не діятимуть. Таким інструментом може і має стати план економічного та соціального розвитку.

Світовий досвід підтверджує, що жодна держава не могла подолати кризу, не маючи сильної влади і не застосовуючи елементи планування. Програма реформ, виходу з кризи фактично є планом дій держави.

В умовах системної трансформації на всіх рівнях управління (держава загалом, міністерство чи регіон) не можна обійтись без плану.

В умовах становлення ринкових відносин інструментом реалізації економічної політики в Україні має бути система прогнозування, планування та розроблення програм, що містить прогнози, плани і програми. З теоретичного та практичного поглядів очевидно, що лише план не може охопити все коло проблем, які розв'язуються в межах економічної політики держави. Досвід недавнього минулого переконує, що з одного центру неможливо управляти всіма (чи багатьма) суб'єктами економіки.

Україні в перехідний період потрібна система прогнозів, планів і програм, розрахованих на різні за тривалістю періоди та різні рівні управління. Надалі таку систему спрощено називатимемо "план".

3. Порядок і вимоги розроблення плану.

Дискусійним є питання щодо порядку розроблення плану. Деякі економісти вважають, що розроблення плану має починатися зверху, тобто на рівні Міністерства економіки. Дехто вважає, що починати потрібно з нищих ланок управління. Однак на практиці доведено, що жодний з підходів не забезпечує достатнього ефекту.

Підприємства, майно яких є державною власністю, укладають з органами вищого рангу плановий виробничий контракт; усі інші підприємства складають плани за своїм розсудом.

На мікрорівні розробляються національні баланси і визначаються

макроекономічні показники та пропорції. Основна ж робота полягає в узгодженні галузевих і регіональних планів із загальнодержавними цілями та завданнями.

Одночасно з розробленням плану формується бюджет країни, який потрібно вчасно затверджувати. У більшості країн бюджет розробляється більш детально і перебирає на себе багато функцій плану.

Окрім плану, існує багато засобів державного регулювання, які поки що задіяні надто мало. До них належать передусім такі засоби регулювання, як організаційно-структурні перетворення в економіці, а також використання в управлінській роботі планово-виробничих контрактів з підприємствами і контрактів з керівниками.

4. Соціально-економічні та науково-технічні програми реалізації економічної політики держави.

Порядок розроблення прогнозів, планів і програм соціально-економічного розвитку України визначає уряд України.

Прогнози соціально-економічного розвитку України розробляються на довго-, середньо- та короткострокову перспективу виходячи з аналізу демографічної ситуації, науково-технічного потенціалу, наявності природних ресурсів, нагромадженого національного багатства, зовнішньоекономічного становища України, а також стратегії економічного розвитку. Прогнози виконуються в кількох варіантах з урахуванням імовірного впливу внутрішніх і зовнішніх політичних, економічних та інших чинників, а також можливої зміни стратегії розвитку держави.

Органи законодавчої та виконавчої влади використовують результати прогнозів соціально-економічного розвитку України та прогнози кон'юнктури ринку, приймаючи конкретні рішення в галузі економічної політики і розробляючи державні програми та індикативні плани.

З метою створення організаційно-правових та економічних умов для комплексного розвитку продуктивних сил регіонів розробляються державні

програми соціально-економічного розвитку кожної з областей або їх груп.

Державні програми соціально-економічного розвитку України на середньострокову перспективу розробляються на 3—5 років і щороку коригуються. У них визначаються та обґрунтовуються стратегічні пріоритети і цілі соціально-економічної політики, напрямки їх реалізації, найважливіші завдання, що мають бути розв'язані на державному рівні.

Уряд України одночасно з проектом Державної програми подає до Верховної Ради підсумки економічного та соціального розвитку України за період з початку поточного року, прогноз соціально-економічного розвитку на наступний рік, проект Державного бюджету України.

У програмі відображаються аналіз сучасного стану, цілі та завдання розвитку, макроекономічні показники і пропорції, заходи реформування фінансово-грошової системи, банківська діяльність, соціальний розвиток, доходи та рівень життя, загальні ознаки кон'юнктури внутрішнього і зовнішнього ринків, заходи щодо поліпшення зовнішньоекономічної діяльності, формування відносин власності та охорони навколишнього середовища, основні напрямки розвитку регіонів, форми і засоби державного регулювання економіки.

Література:

1. Державне регулювання економіки: Навч. посібник / С.М.Чистов, А.Е.Никифоров, Т.Ф. Куценко та ін. – К.,2005.
2. Стельмащук А.М. Державне регулювання економіки. — Тернопіль: Астон, 2001. — 362 с.
3. Стеченко Д.М. Державне регулювання економіки: Навч. посіб. — К.: Знання, 2007. — 271 с.

Тема 12. Державне регулювання розвитку регіонів

1. Особливості регулювання оплати праці у ринковій економіці.

Оплата праці – це будь-який заробіток, обчислений, зазвичай, у

грошовому вираженні, який за трудовою угодою продавець або уповноважений ним орган виплачує найманому працівникові за виконану роботу або наданні послуги.

Оплата праці складається з двох частин – основної заробітної плати та додаткової оплати.

Основна заробітна плата працівника залежить від результатів його праці й визначається тарифними ставками, відрядними розцінками, посадовими окладами, а також надбавками і доплатами у розмірах, що не перевищують встановлені чинним законодавством.

Додаткова оплата праці залежить від результатів діяльності підприємства й встановлюється у вигляді премій, винагород, інших заохочувальних і компенсаційних виплат, які не передбачені законодавством, або понад розмір, встановлені чинним законодавством.

2. Функції держави у регулюванні оплати праці.

Держава здійснює регулювання оплати праці шляхом встановлення мінімальної заробітної плати, інших державних норм і гарантій в оплаті праці, міжгалузевих співвідношень, умов і розмірів оплати праці у бюджетних організаціях та установах, максимальних розмірів посадових окладів керівникам державних підприємств. Це методи прямого державного регулювання. Крім них, держава застосовує методи непрямого впливу на рівень оплати праці – оподаткування доходів працівників, фонду споживання тощо.

Мінімальна заробітна плата – це законодавчо встановлений розмір заробітної плати за просту, некваліфіковану працю, нижче від якого не може здійснюватися оплата за виконану працівником місячну погодинну норму праці.

Розмір мінімальної заробітної плати визначається з урахуванням:

- вартісної величини мінімального споживчого бюджету з поступовим зближенням рівнів цих показників в міру стабілізації та розвитку економіки;
- загального рівня середньої заробітної плати;

- продуктивність праці, рівня зайнятості та інших економічних умов.

Організація оплати праці здійснюється на підставі нормативно-правових актів, генеральної угоди, галузевих і регіональних угод, колективних договорів. Суб'єктами організації оплати праці є: органи державної влади та місцевого самоврядування; власники, об'єднання власників або їх представницькі органи; професійні спілки; працівники.

Література:

1. Господарський кодекс України. – К, 2004.
2. Михасюк ІР., Швайка Л А. Державне регулювання економіки. — Л.: Магнолія плюс, 2006. — 220 с.
3. Стеченко Д.М. Державне регулювання економіки: Навч. посіб. — К.: Знання, 2007. — 271 с.

Глосарій

Адміністративно-командна система – економічна система, що панувала в колишньому Радянському союзі, країнах Східної та Центральної Європи і в деяких азіатських державах. Її особливості: «суспільна» (насправді державна) власність на всі види ресурсів, монополізація економіки у специфічних умовах; господарський механізм, що ґрунтується на централізованому плануванні.

Адміністративно-управлінські витрати - витрати на утримання апарату управління та його обслуговування. Вони включають заробітну плату працівників адміністративно-управлінського персоналу, охорони, нештатних працівників, інші витрати адміністративно-управлінського призначення (відрахування у пенсійний фонд, фонд соціального страхування, інші фонди згідно з чинним законодавством, утримання легкового автотранспорту, вартість службових відряджень, канцелярські, друкарські, поштові, телефонно-телеграфні витрати та на утримання й поточний ремонт будівель тощо).

Акциз (фр. *accise*, від латин. *acci-dere* - урізати) - один із різновидів здійснюваних державою податків (зборів), не пов'язаних з одержанням прибутку підприємцем (товаровиробником, торговцем). Це найпоширеніші державні непрямі (побічні) податки (збори) на певні продукти масового попиту (предмети розкоші, тютюн, горілчані вироби, коштовні метали та ін.), які стягують з виробників чи продавців товарів. Акциз включається у ціну товару, яку сплачує споживач товару, його розмір і сума стягуються у державний чи місцевий бюджети. Часто застосовується на окремі імпортовані товари з метою захисту внутрішнього ринку й підтримки вітчизняного товаровиробника.

Акціонерне товариство - господарське товариство, статутний капітал якого поділено на певну кількість акцій однакової номінальної вартості, корпоративні права за якими посвідчуються акціями. Акціонерні товариства за типом поділяються на публічні акціонерні товариства та приватні акціонерні товариства. Кількісний склад акціонерів приватного акціонерного товариства не може перевищувати 100 акціонерів.

Акція (латин., actio - дія, дозвіл) - цінний папір, який засвідчує факт внесення коштів у статутний фонд акціонерного товариства фізичною чи юридичною особою і підтверджує членство в даному товаристві. Акції випускаються без зазначення терміну дії (обігу).

Аналіз господарської діяльності - комплексне вивчення результатів практичної роботи підприємств (фірм) за певний період, оцінка ефективності діяльності з метою виявлення резервів та визначення шляхів діяльності й надання необхідної інформації для оперативного керівництва різними ланками діяльності, одержання передбачених планом (бізнес-планом) показників.

Аналіз загальної рівноваги – дослідження ринкової системи як цілого, взаємозв'язку між рівновагою цінами, обсягами виробництва, умовами зайнятості на всіх ринках, а також рівня використання економічних ресурсів країни (регіону).

Антиінфляційне регулювання – охоплює насамперед два основні методи усунення інфляції: скорочення бюджетного дефіциту, регулювання цін і доходів. Використовуються також інші методи.

Банкрутство — визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури.

Беробіття – соціально-економічний вплив, за якого частина робочої сили (економічно активного населення) не зайнята в суспільну виробництві.

Бюджетна децентралізація – процес делегування частини прав, компетенції, відповідальності й передання фінансових ресурсів у бюджетній сфері від центральної влади на користь місцевих органів державної виконавчої влади і місцевого самоврядування. Наслідком бюджетної децентралізації є збільшення частини місцевих бюджетів у доходах і видатках зведеного (консолідованого) бюджету.

Бюджетне регулювання – процес збалансовування (вирівнювання) доходів і видатків бюджетів різних рівнів, що входять до бюджетної системи по

вертикалі й горизонталі. Вирівнювання по вертикалі бюджетної системи означає збалансовування доходів і видатків, з одного боку,

Валовий внутрішній продукт — сукупна ринкова вартість обсягу товарів і послуг в усіх сферах економіки країни незалежно від національної належності підприємств, розташованих на території певної держави.

Валовий національний продукт — сукупна ринкова вартість обсягу продукції і послуг в усіх сферах національної економіки незалежно від територіального місцезнаходження національних підприємств (у своїй країні або за її межами).

Виручка - гроші, одержані (виручені) підприємством, фірмою, підприємцем від продажу товарів і послуг; виторг від реалізації продукції.

вищого рівня до бюджетів нижчого рівня у вигляді дотацій, субсидій, субвенцій тощо.

Відтворювальна структура — співвідношення між підрозділами суспільного виробництва, між споживанням і нагромадженням; структура основних фондів.

Відтворювальна структура інвестицій — співвідношення між вкладеннями в нове будівництво, в розширення, технічне переозброєння та реконструкцію діючих підприємств.

Власні кошти - наявні у суб'єктів підприємницької і непідприємницької діяльності власні гроші та інші матеріальні цінності, що належать певним власникам (окрім орендованих, позичених, найманих).

Гроші — особливий товар, що виконує функції міри вартості, засобів обігу, платежу, нагромадження і збереження вартості.

Грошово-кредитна політика — сукупність заходів у сфері грошового обігу і кредитів, що спрямовуються на регулювання економіки.

Делеговані повноваження — повноваження, що доручаються для виконання місцевій владі від імені центральної влади; фінансування завдань, що виконуються в межах делегованих повноважень, забезпечується державою.

Демоніполізація економіки — попередження, обмеження і припинення монополістичної діяльності (тобто дій суб'єктів господарювання і органів державної влади та управління, спрямованих на запобігання, обмеження або усунення конкуренції) і водночас сприяння формуванню ринкових відносин на основі розвитку конкуренції та підприємництва.

Державне економічне програмування — вища форма державного регулювання економіки, завдання якого — комплексне використання у глобальних цілях усіх елементів державного регулювання економіки.

Державне регулювання економіки — система типових заходів законодавчого, виконавчого та контролюючого характеру, що здійснюється правомочними державними установами й громадськими організаціями з метою стабілізації та пристосування існуючої соціально-економічної системи до зміни умов.

Державне регулювання ринку праці — заходи держави, спрямовані на зниження рівня безробіття, створення робочих місць, підготовку кадрів.

Державний борг — накопичення заборгованості державних органів.

Державний бюджет — річний план державних видатків і джерел їх фінансового покриття, що охоплює видатки і доходи не лише центрального уряду, а й влад усіх рівнів.

Державний кредит — сукупність кредитних відносин, у яких позичальниками або кредиторами є держава і місцеві органи влади.

Державний сектор економіки — комплекс суб'єктів господарювання, які повністю або частково належать центральному або місцевим центральним органам.

Державні позички — продаж державних цінних паперів, позики в позабюджетних фондів і банках для покриття дефіциту бюджету.

Державні фінанси — сукупність державного бюджету та позабюджетних фондів.

Документ на переказ готівки – документ на переказ, що використовується платником для ініціювання переказу грошей у готівковій формі.

Дотація — кошти, що передаються з державного бюджету місцевим бюджетам або з місцевих бюджетів вищого рівня місцевим бюджетам нижчого рівня безповоротно з метою збалансування їх доходів і видатків.

Еволюційний перехід до ринкової економіки — економ і ч на політика, що здійснюється в деяких колишніх соціалістичних країнах; передбачає поступове формування ринкових відносин у виробництві і збуті споживчих товарів, заохочення приватного підприємництва в сільському господарстві, ремеслі та роздрібній торгівлі, а також запровадження жорсткої фінансової політики з метою недопущення високої інфляції.

Економічна система — сукупність економічних процесів, що здійснюються в суспільстві виходячи з наявних майнових відносин і організаційних форм.

Економічне зростання — критерій економічного розвитку. Виражається у збільшенні обсягу ВВП (ВНП або національного доходу) як в абсолютному вираженні, так і на душу населення.

Економічний потенціал країни — обсяг, структура, якість і технічний рівень виробництва товарів і послуг в усіх сферах національної економіки, нагромаджені та наявні на її території й за кордоном матеріальні, наукові цінності і трудові ресурси, а також природні ресурси країни.

Загальна економічна рівновага — відповідність (узгоджений розвиток) усіх сфер економічної системи і всіх ринків.

Зайняті — частина робочої сили (економічно активного населення), зайнятої в суспільному виробництві.

Закон попиту — за інших однакових умов попит на товари в кількісному вимірі змінюється обернено пропорційно до ціни.

Закон попиту і пропозиції — пристосування виробництва та пропозиції з обсягу та структури до сукупного попиту в результаті взаємодії пропозиції і попиту з цінами.

Закон ринкової рівноваги — сума грошей, що перебувають в обігу, помножена на кількість їх оборотів, має дорівнювати сукупності набору товарів і послуг, помножених на їх ціну.

Затрати — витрати, які виникли в процесі виробництва товарів і виконання послуг з метою одержання прибутків, які відносяться до даного звітного періоду і включають як прямі витрати і накладні видатки, так і неопераційні витрати, наприклад, виплату відсотків по кредитах. Затрати – це зменшення власного капіталу підприємства протягом звітного періоду в результаті діяльності цього підприємства, тобто це ресурси, які були використані або спожиті протягом даного звітного періоду.

Збитки — суми втрачених активів, наприклад, через втрати, крадіжки або зобов'язання, які виникли, скажемо, в результаті судового процесу.

Зона вільної торгівлі — форма економічної інтеграції, в межах якої скасовуються торгові обмеження між країнами-учасницями, насамперед мита.

Інвестиції — за фінансовим визначенням, це всі види активів (коштів), що вкладаються в господарську діяльність з метою отримання доходу (вигоди). За економічним визначенням, це витрати на створення, розширення, реконструкцію і технічне переозброєння основного капіталу, а також пов'язані з цим зміни оборотного капіталу.

Інвестиційний клімат — ситуація в країні з погляду іноземних підприємців, які вкладають в її економіку власні капітали.

Інвестиційний проект — форма планування та реалізації інвестицій.

Інвестиційні ризики — елементи, з яких складається інвестиційний клімат.

Інтенсивне економічне зростання — явище, яке ґрунтується на якісному вдосконаленні та інтенсивному використанні факторів виробництва на базі науково-технічного прогресу.

Інфляція — процес знецінення грошей, зниження їх купівельної спроможності, що проявляється насамперед у загальному підвищенні цін.

Капітал - 1. Економічна категорія, що виражає суспільно-виробничі відносини. 2. Вартість, яка внаслідок обороту та ефективного використання приносить додаткову вартість, прибуток (додатковий капітал). 3. Все, що має здатність приносити дохід, або ресурси, створені людьми для виробництва товарів та послуг і вкладені у бізнесову справу, діло. 4. Діюче джерело доходу у вигляді засобів виробництва (фізичний капітал). Під грошовим капіталом розуміють кошти, за допомогою яких купують фізичний капітал. Капітальні вкладення матеріальних засобів і грошей в економіку, у виробництво називають також інвестиціями.

Кваліфікація — набір необхідних для виконання роботи навичок, знань і досвіду.

Кейнсіанство — започаткований Дж. М. Кейнсом напрям економічної теорії, що дістав назву теорії ефективного попиту. Її ідея полягає в тому, щоб через стимулювання попиту впливати на виробництво та пропозицію товарів, скорочувати безробіття. Дж. М. Кейнс обґрунтував необхідність державного втручання в економіку, на відміну від класиків, які вважали, що ринковий механізм здатний до саморегулювання і вирівнювання наявних диспропорцій між попитом і пропозицією. Сучасне кейнсіанство — це кілька макроекономічних теорій, що мають певні відмінності у виборі цілей і засобів макроекономічної політики.

Конфлікт інтересів — несумісність (повна або часткова) мотивації діяльності, що визначається відмінностями в соціальному становищі носіїв інтересів.

Кредит — рух позичкового капіталу, тобто рух грошового капіталу, що надається в позику на умовах повернення за оплату у вигляді відсотка.

Кредитне регулювання економіки — сукупність заходів, що здійснюються державою задля зміни обсягу і динаміки кредиту з метою впливу на господарські процеси.

Ліквідаційна вартість - надходження від продажу основних засобів, придатних будівельних матеріалів, деталей, металобрухту, що залишилися після припинення функціонування об'єкта.

Матеріальні витрати - частина витрат виробництва, куди входять витрати на сировину, основні та допоміжні матеріали, паливо, енергію та інші види витрат, прирівняних до матеріальних.

Моделі в межах економічної системи — моделі організації господарської діяльності в окремих країнах, специфіка яких визначається особливостями їх історичного розвитку, наявними конкретними національними та соціальними умовами.

Монетаризм — теорія макрорегулювання економіки, яка певною мірою є альтернативою кейнсіанству. Монетаристи на перше місце висувують грошово-кредитні методи забезпечення зайнятості й стабілізації економіки. Державне регулювання має обмежуватись контролем над грошовою сферою.

Монетаризм у грошово-кредитній політиці — уведення кількісних орієнтирів у регулювання (сукупна грошова маса або її окремі агрегати), від зміни яких міняється напрямок грошово-кредитної політики.

Науково-технічний потенціал — сукупність чинників, що характеризують стан і можливості розвитку технічного прогресу в певній країні чи галузі. Охоплює матеріально-технічну базу науки, наукові кадри, нагромаджений фонд відкриттів, винаходів і зразків техніки, організаційно-управлінську та фінансову структури наукової сфери.

Науково-технічний прогрес — безперервний процес відкриття та застосування нових знань у суспільному виробництві, що дає змогу за найменших витрат поєднати наявні ресурси для випуску високоякісних кінцевих продуктів.

Національна система масових електронних платежів (НСМЕП) – це внутрішньодержавна банківська багатомітентна платіжна система масових платежів, в якій розрахунки за товари та послуги, одержання готівки та інші

операції здійснюються за допомогою платіжних смарт-карток за технологією, що розроблена Національним банком України.

Неокейнсіанство в грошово-кредитному регулюванні — система регулювання, що ґрунтується на зміні офіційної облікової ставки центрального банку, посиленні або послабленні прямого обмеження обсягу банківських позичок залежно від розміру сукупного попиту і зайнятості, рівня валютного курсу, масштабів інфляції, а також використання операцій з державними облігаціями переважно для стабілізації їх курсів і зниження ціни державного кредиту.

Неокласичні напрями — провідний напрям у сучасній західній, насамперед англо-американській, економічній науці. Неокласики займаються багатоаспектним аналізом регулювання ринкової економіки з використанням економічної моделі як основного інструменту наукового дослідження. Передусім їх цікавлять проблеми ціноутворення, взаємодії, попиту і пропозиції.

Об'єкти державного регулювання економіки — сфери, галузі, регіони, а також ситуації, явища та умови соціально-економічного життя країни, де виникли або можуть виникати труднощі, проблеми, що потребують нагального розв'язання задля нормального функціонування економіки та підтримки соціальної стабільності.

Оборотні фонди - частина виробничих фондів, які повністю використовуються в кожному виробничому циклі, повністю переносять свою вартість на створену продукцію і для продовження виробництва відтворюються в натуральній і у вартісній формі після кожного виробничого циклу. Оборотні фонди складаються з двох частин: предметів праці, що перебувають на підприємстві у вигляді виробничих запасів (сировина, основні й допоміжні матеріали, паливо й пальне, куплені напівфабрикати, тара й тарні матеріали, запасні частини для поточного ремонту основних фондів); предметів праці, що вступили в процес виробництва (незавершене виробництво й витрати на освоєння нової продукції, напівфабрикати власного виробництва).

Основні засоби - сукупність засобів праці, що діють протягом тривалого періоду й у процесі виробництва (відтворення) поступово переносять свою вартість на виготовлений продукт. Вони відображають рівень розвитку продуктивних сил. До основних засобів належать земля, виробничі споруди, технічні й транспортні засоби, машини та обладнання.

Основні фонди - засоби праці, що беруть участь у процесі виробництва протягом багатьох циклів і поступово, в міру зношування, переносять свою вартість на вироблену продукцію, зберігаючи при цьому свою натуральну форму. Вони поділяються на виробничі й невиробничі. До складу виробничих входять такі види засобів праці: виробничі споруди, силові й робочі машини, транспортні засоби, вимірювальні та регулювальні прилади, пристрої та лабораторне устаткування, інструменти й господарський інвентар (що використовують більше року), робоча й продуктивна худоба, маточне поголів'я птиці й бджолосім'ї, багаторічні насадження та ін. До складу невиробничих належать: будинки й споруди, устаткування й транспортні засоби установ та організацій житлово-комунального господарства, культурно-побутового обслуговування населення, охорони здоров'я, освіти, науки, мистецтва, управління та оборони.

Політика доходів — державна політика, спрямована на перерозподіл доходів населення через державний бюджет диференційним оподаткуванням різних груп населення залежно від їхніх доходів і соціальних виплат.

Попит — кількість товару, яку споживачі готові купити за певною ціною за певний період.

Попит на робочу силу — формування потреб виробництва в робочій силі.

Правовий ризик – ризик, що слабка правова база або правова невизначеність викличуть чи погіршать кредитний ризик або ризик нестачі ліквідності.

ПРЕФЕРЕНЦІЇ МІСЦЕВИМ ОРГАНАМ ВЛАДИ — пільги та додаткові повноваження, що надаються центральною владою місцевій владі в галузі економіки та фінансів.

ПРИБУТОК - грошове вираження частини чистого доходу, який створюється на підприємствах і використовується державою та підприємствами для розвитку виробництва і забезпечення соціальних потреб членів колективу.

ПРИСКОРЕНА АМОРТИЗАЦІЯ (ПРИСКОРЕНЕ АМОРТИЗАЦІЙНЕ СПИСАННЯ ОСНОВНОГО КАПІТАЛУ) — важливий інструмент державного регулювання економіки, суть якого полягає у прискорюванні перенесення вартості праці на вироблювані товари і послуги за рахунок підвищення норм амортизаційних відрахувань.

ПРОПОРЦІЙНЕ ОПОДАТКУВАННЯ — процес, що передбачає однакові ставки податку незалежно від обсягу податкової бази.

РЕЙКОВА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ — стабільне утримання сегмента ринку продукції та послуг завдяки підвищенню його ефективності або за рахунок державної підтримки.

РЕНТАБЕЛЬНІСТЬ АКТИВІВ - показник рівня використання активів підприємства, компанії, який визначається відношенням отриманого прибутку до суми активів.

РИНОК КАПІТАЛІВ — ринок середньо- і довгострокових кредитів, акцій та облігацій.

РИНОК ПРАЦІ — співвідношення попиту та пропозиції робочої сили.

РИНОК ЦІННИХ ПАПЕРІВ — ринок, що забезпечує довгострокові потреби у фінансових ресурсах завдяки обігу на ньому акцій, облігацій, депозитних сертифікатів, казначейських зобов'язань та інших аналогічних документів.

РІВЕНЬ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ — узагальнений показник, що об'єднує встановлену кількість економічних і соціальних показників, охоплює ВВП і виробництво основних продуктів на душу населення, а також його освітній рівень, тривалість життя і т. ін.

Роздержавлення — ліквідація механізмів прямого державного управління економічним шляхом через делегування відповідних повноважень на рівень підприємства, але без зміни характеру власності.

Самофінансування - здійснення фінансово-господарської діяльності підприємства, за якою не тільки поточні витрати, а й капіталовкладення забезпечуються за рахунок власних фінансових джерел.

Сегментація ринку праці — поділ ринку на кілька ринків, що не конкурують один з одним.

Селективна державна підтримка — вибіркова фінансова, організаційна, кадрова підтримка юридичних і фізичних осіб за узгодженими і гласними критеріями.

Система національних рахунків — система взаємоузгоджених показників, що охоплюють і описують усі процеси й фази економічного розвитку країни та стан усіх економічних суб'єктів країни на макрорівні.

Соціальна структура — співвідношення форм підприємництва, а також рівень диференціації доходів різних груп населення.

Статутний капітал - зафіксований у статуті акціонерного товариства, компанії вихідний капітал у грошовому вираженні, що створюється за рахунок виторгу від продажу акцій, приватних вкладів засновників, державних вкладів. Внесок у статутний капітал може здійснюватися не тільки у вигляді грошей, а й у майновій формі (будівлі, земля), а також у формі об'єктів інтелектуальної власності (патенти, ліцензії, проекти).

Статутний фонд - сукупність грошових ресурсів, майна та інших матеріальних засобів, яка необхідна для започаткування і здійснення діяльності підприємства (організації, установи). Створюється за рахунок внесків (паїв) засновників підприємства, грошових надходжень від продажу акцій, державних коштів, приватних вкладів, частини доходів даного підприємства тощо.

Структура експорту — склад і співвідношення або частка експортних товарів за видами та ступенем їх переробки.

Структура імпорту — склад і співвідношення обсягів сировини та готової кінцевої продукції, що ввозиться в країну.

Структура робочої сили — склад робочої сили за галузевими, професійними, кваліфікаційними і демографічними ознаками.

Субвенція — кошти, що надаються місцевим бюджетам вищого рівня на фінансування цільових видатків і підлягають поверненню в разі їх неналежного використання.

Субсидія — кошти, що надаються з державного бюджету місцевим бюджетам або з місцевих бюджетів вищого рівня до місцевих бюджетів нижчого рівня на фінансування цільових видатків.

Сучасна ринкова економіка — економічна система, що склалась у промислово розвинених країнах. Характеризується переважанням колективної приватної (акціонерної) власності, активним державним регулюванням господарської діяльності, розвинутою приватною та державною системою соціального страхування і соціального забезпечення.

Трансферти — кошти, що передаються з державного бюджету до місцевих бюджетів або з місцевих бюджетів

Управління активами - діяльність фірми щодо прибуткового (з мінімальним ризиком) розміщення власних і залучених коштів. Розрізняють управління поточними активами, управління оборотним і основним капіталом, перетворення ліквідних активів у фактори виробництва, розподіл потреби в новому устаткуванні, ефективність придбання тощо.

Фізичне зношення основних фондів - часткова чи повна втрата основними фондами споживних властивостей і вартості в процесі їх експлуатації, під впливом навколишнього середовища.

Фінансово-економічна стабілізація — комплекс заходів економічної політики, спрямованих на подолання високої інфляції та гіперінфляції (заходи щодо ліквідації дефіциту державного бюджету, підвищення відсоткової ставки за кредити і відсотка за вклади, обмеження збільшення доходів населення через

податки, в окремих випадках заморожування цін і заробітної плати або лише останньої).

Цілі державного регулювання економіки — економічна та соціальна стабільність, зміцнення існуючого устрою всередині країни та за її межами, адаптація його до зміни умов.

Часткова рівновага в економіці — кількісне співвідношення (рівність) двох взаємопов'язаних параметрів або елементів економіки.

Навчальне видання

ЛИСАК Володимир Юрійович

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ.

**Навчально-методичний посібник для студентів денної форми навчання
напряму підготовки 6.030504 «Економіка підприємства»**

Підписано до друку 26.05.2015. Формат 60x84/16. Папір офсетний.

Ум. друк. арк. 7,67. Тираж 200 прим. Зам. №3-050.

ФОП Сисин Я.І. Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції від 18.07.2012 р. Серія ДК №4368.

32300, Хмельницька обл., м. Кам'янець-Подільський, вул. Князів Коріатовичів, 9а; а/с 111.

Тел./факс: (03849) 2-73-84; моб.: 0984253404, 0501931724, 0673808375;

e-mail: abetka2006@yandex.ru, <http://www.abetka.in.ua>